

**UNIVERSITATEA “BABEȘ – BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**FACTORI SOCIOPSIHOLOGICI EXPLICATIVI
ȘI PREDICTIVI AI DELINCVENȚEI JUVENILE
ȘI REINSERȚIEI SOCIALE**

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. PETRU ILUȚ

Doctorand:

GĂVRILUȚ (căs. BRUSTUR)

GABRIELA-IOANA

**CLUJ – NAPOCA
2013**

CUPRINSUL TEZEI

INTRODUCERE	5
PARTEA I. FUNDAMENTE TEORETICE	12
CAPITOLUL 1.ADOLESCENȚA – DEFINIRE ȘI CARACTERISTICI GENERALE	12
1.1. Definierea adolescenței	12
1.2. Stadiile adolescenței din perspectiva psihosociologiei	13
1.3. Caracteristicile generale ale adolescenței	14
1.4. Criza adolescenței	16
CAPITOLUL 2. SOCIALIZAREA ȘI CONTROLUL SOCIAL	18
2.1. Forme ale socializării	19
2.2. Agenții socializării și controlul social.....	21
2.3. Rolul factorilor sociali în socializare și impactul lor asupra comportamentului minorilor.....	26
CAPITOLUL 3. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE FENOMENULUI DELINCVENȚEI JUVENILE	44
3.1. Delimitări conceptuale: devianță - delincvență- delincvență juvenilă	44
3.2. Predelincvența juvenilă - antecamera delincvenței?	49
3.3. Conduite predelincvente și delincvente la adolescent din perspectivă criminologică	50
3.4. Cauzele delincvenței juvenile.....	52
3.5. Trăsături de personalitate ale minorului delincvent	59
3.6. Forme de manifestare a delincvenței.....	63
3.7. Abordarea multidimensională a fenomenului delincvenței.....	67
CAPITOLUL 4. ETIOLOGIA COMPORTAMENTULUI INFRAȚIONAL PRIN PRISMA DIFERITELOR ABORDĂRI EPISTEMOLOGICE	70
4.1. Abordarea biologică a constituției criminogene	71
4.2. Abordarea psihologică și psihiatrică	79
4.3. Abordarea social-cognitivă/ psihosocială	85
4.4. Abordarea sociologică	94
4.5. Abordarea sociopsihologică. Teoria cauzalității multiple	104
4.6. Analiza teoriilor	105
4.7. Factori potențatori și favorizanți ai delincvenței juvenile	106
CAPITOLUL 5. ABORDAREA JURIDICĂ A DELINCVENȚEI JUVENILE	108
5.1. Scurt istoric al justiției pentru minori.....	108
5.2. Aspecte legislative ale abordării delincvenței juvenile	112
5.3. Răspunderea penală a minorilor	117
5.4. Măsurile educative și sancțiunile aplicabile minorilor delincvenți.....	119
5.4.1.Sanționarea minorilor cu pedeapsa privării de libertate	122
5.4.2. Demersuri de intervenție recuperativă desfășurate în penitenciare și centrele de reeducare pentru minori	126
5.5. Sisteme alternative de intervenție în delincvența juvenilă	132
5.5.1. Serviciul de probațiune	132
5.5.2. Justiția restaurativă.....	136
5.5.3. Justiția terapeutică	141

PARTEA II. ANALIZA EXPLICATIVĂ ȘI PREDICTIVĂ A DELINCVENȚEI	
JUVENILE. ANALIZE STATISTICE ȘI STUDII EMPIRICE	145
CAPITOLUL 6. ANALIZA DATELOR STATISTICE A DELINCVENȚEI JUVENILE	145
6.1. Dinamica delincvenței juvenile la nivel național în perioada 1990-2011	146
6.2. Dinamica minorilor sancționați penal la nivel regional în perioada 1999-2008	156
6.3. Analiza evoluției delincvenței juvenile la nivelul județului Cluj	159
6.3.1. Dinamica și tipurile de infracțiuni comise de minori la nivelul Inspectoratului Poliției Județene Cluj în perioada 2002 – 2011	160
6.3.2. Dinamica expertizelor medico-legale realizate la nivelul Institutului de Medicină Legală Cluj în perioada 2002 – 2011	163
6.3.3. Dinamica referatelor de evaluare pentru minori întocmite de către Serviciul de Probațiune Cluj în perioada 2001 – 2011	164
6.3.4. Dinamica minorilor privați de libertate în Penitenciarului Gherla în perioada 2002-2011	167
CAPITOLUL 7. CERCETĂRI REFERITOARE LA IMPACTUL FACTORILOR DE RISC ÎN	
APARIȚIA ȘI MENȚINEREA CONDUITELOR PREDELINCVENTE ȘI DELINCVENTE.....	171
7.1. Studiu realizat pe minorii privați de libertate în Secția Exterioară Cluj a Penitenciarului Gherla	171
7.2. Studiu comparativ privind influența factorilor de risc asupra comportamentelor minorilor delincvenți versus nondelincvenți	204
7.3. Studiu privind influența activării schemelor cognitive în procesarea informației asupra deciziilor la delincvenții juvenili	231
CAPITOLUL 8. STUDII DE CAZ PRIVIND ETIOLOGIA COMPORTAMENTULUI	
DELINCVENT ȘI PERSPECTIVELE DE REINTEGRARE SOCIALĂ	
A MINORILOR PRIVAȚI DE LIBERTATE.....	246
8.1. Studiu de caz K.C.A	246
8.2. Management de caz P.S.	251
8.3. Studiu de caz C.A.....	257
8.3.1. Proiect de intervenție pentru diminuarea comportamentelor dezadaptative pentru C.A.....	262
8.3.2. Intervenția educativ-formativ- recuperativă pentru C.A.....	265
CAPITOLUL 9. PROFILAXIA DELINCVENȚEI JUVENILE	269
CONCLUZII GENERALE ȘI DISCUȚII	275
BIBLIOGRAFIE	293
LISTA FIGURILOR.....	311
LISTA TABELELOR	314
ANEXE.....	316

Cuvinte cheie: predelinvență și delincvență juvenilă, cauzalitate multiplă, raționalitate limitată, factori de risc ai delincvenței, strategii de reinserție socială, justiție juvenilă, prevenirea delincvenței juvenile.

REZUMAT

Delincvența juvenilă, la nivel național, reprezintă un fenomen care a determinat, în ultimele decenii, orientarea cercetătorilor din mai multe domenii de studii (sociologie, psihologie, criminologie, medicină, pedagogie, etc.) în vederea explicării și predicției comportamentelor deviate și delincvente ale adolescenților în scopul declarat (în repetate rânduri) de combatere a acesteia.

Deși o viziune integratoare a tuturor acestor dimensiuni este încă un deziderat, în demersul nostru, am urmărit printr-o abordare integrativă sociopsihologică, investigarea fenomenului delincvenței juvenile la nivel multidimensional: sociologic, criminologic, psihologic și statistic ținând cont în același timp de necesitatea suplimentării criteriilor explicativ-informaționale și predictive cu criteriul operaționalizării rezultatelor în vederea eficientizării aplicațiilor practice propuse. De asemenea surprinderea multidimensionalității acestui fenomen permite atât înțelegerea cât și predicția evoluției și dinamicii delincvenței juvenile.

În lucrarea de față am subsumat demersurile noastre de cercetare, scopului reformulat de diminuare și control al delincvenței juvenile, deoarece considerăm (în sens durkheimian) că fenomenul de delincvență în sens general precum și cel de delincvență juvenilă în special sunt caracteristice oricărei societăți (atât celor cu democrație consolidată cât și celor aflate în tranziție).

Am fost motivată să optez pentru această abordare integrativă sociopsihologică a minorului privat de libertate de dorința de a răspunde la câteva întrebări:

- Minorul privat de libertate este infractor sau victimă?
- Care sunt factorii care influențează apariția conduitelor delincvente?
- Cum interacționează acești factori pentru "a favoriza" comiterea infracțiunilor?
- Ce se poate face, cum s-ar putea diminua și controla acest fenomen?

Dincolo de numărul impresionant al dramelor și poveștilor de viață pe care le-am auzit (de la toate categoriile de deținuți – cei condamnați la detenție pe viață, recidiviști, tineri, femei) relatări care se obțin în intervale de timp variabile (de la câteva zile până la câteva luni sau chiar ani), debutul infracțional precoce în cazul minorilor și alternativele extrem de limitate în unele situații de risc ale acestora, (neștiind cum ar fi corect să mă raportez la copilul pe care-l aveam în față ca la un infractor sau ca la o victimă?), m-au determinat să fac eforturi în studierea comportamentului minorului privat de libertate.

Ulterior, am înțeles că abordarea psihologică (deși îmi permite analiza comportamentului minorului) este insuficientă pentru înțelegerea și explicarea factorilor care concură la manifestarea precoce a conduitelor predelincente și apoi delincvente a minorilor.

Abordarea unilaterală (din perspectiva propriului domeniu de cercetare) realizată firesc de majoritatea cercetătorilor a dus în mod inevitabil la rezultate care au putut fi operaționalizate în domeniul specific de intervenție dar care au fost insuficient coroborate cu rezultatele cercetărilor din alte domenii afectând eficiența și validitatea ecologică de abordare a acestui domeniu multidisciplinar.

În calitate de practician am considerat că am privilegiul și totodată oportunitatea de a cerceta dinamica fenomenului delincvenței juvenile „din interiorul sistemului” atât din punct de vedere al rigorilor specifice și normative ale mediului penitenciar, cât mai ales din perspectiva aspectelor informale și relaționale care de cele mai multe ori sunt greu de „radiografiat” de către cei care studiază anumite aspecte ale fenomenului și care „accesează” universul carceral în mod formal și doar pentru perioade limitate de timp.

Cele menționate anterior, precum și observațiile proprii, m-au determinat să continui studierea fenomenului delincvenței juvenile dinspre mediul penitenciar (penitenciar, centru de reeducare) spre comunitate (anturaj, școală, familie), adică de la nivelul intervenției recuperative

spre cel al prevenției proactive. Avem speranța că, rezultatele demersurilor de cercetare ale practicienilor din sistemul penitenciar vor fi coroborate cu rezultatele demersurilor de cercetare ale altor specialiști și practicieni din comunitatea locală și din țară pentru a realiza, în comun, strategii integrative eficiente privind abordarea acestui fenomen. Tot în calitate de practician, am înțeles că diversificarea metodologiei de studiu precum și colectarea și interpretarea datelor reprezintă o condiție esențială menită să asigure eficiența înțelegerii acestui fenomen.

Diminuarea și controlul delincvenței juvenile, ca fenomen ce are multiple consecințe atât la nivel macrosocial și microsocal cât și la nivel individual poate fi realizată doar în urma înțelegerii și explicării etiologiei, a dinamicii și evoluției comportamentelor infracționale dublate de predicția/proгноza asupra evoluției ulterioare a acestui fenomen.

Prin demersul realizat am urmărit identificarea, înțelegerea și explicarea principalilor factori de risc implicați în apariția și manifestarea conduitelor delincvente, factori individuali și sociali și a modului în care aceștia interacționează și se potențează reciproc determinând comiterea de comportamente antisociale. Studiarea acestor factori poate permite cercetătorului, indiferent de domeniul de studiu, să găsească modalități concrete și aplicații practice pentru a contribui la transformarea factorilor de risc individuali (psihologici) și a celor microsociale (familiali, școlari și ai grupului de apartenență) în factori de protecție și suport pentru minorul aflat în derivă.

În orice evaluare cantitativă și calitativă a fenomenului devianței penale adolescente rezultatele obținute, indiferent de dimensiunea analizată, necesită a fi operaționalizate cu ajutorul unei metodologii complexe care să țină cont atât de caracterul obiectiv al infracțiunii (comportamentul de încălcare a normei penale de către adolescenți) cât și de caracterul subiectiv legat de particularitățile de dezvoltare biologice și psihologice ale adolescenților (dificultățile întâmpinate la nivelul socializării primare și secundare, influențele principalilor agenți ai socializării, etc.).

Astfel, metodologia cercetării conține metode și tehnici specifice dimensiunilor investigate (ancheta sociologică, observație, interviu, teste psihologice, studii de caz, expertize psihiatrice, studiul dosarelor penale, analize statistice, etc.) pentru a putea aduce clarificări referitoare la înțelegerea și predicția fenomenului delincvenței juvenile precum și la posibilitățile reale și eficiente de intervenție la nivelul județului Cluj.

În cercetarea fenomenului delincvenței juvenile (unul din cele mai importante domenii ale practicii sociologice, psihologice și criminologice) o importanță deosebită trebuie acordată modului de colectare, analiza și interpretare a datelor, deoarece aceste coordonate permit atât explicarea fenomenului și conturarea unor direcții viitoare de acțiune cât și elaborarea de programe de prevenire care să surprindă determinismul multicausal al fenomenului.

Lucrarea este structurată în două părți.

Prima parte constă în fundamentarea teoretică a principalelor aspecte care vizează direct fenomenul delincvenței juvenile prin consultarea atât a literaturii de specialitate recent apărute în domeniu cât și prin consultarea surselor bibliografice actuale prin însăși valoarea lor. Contribuția teoretică este reprezentată, în această primă parte a lucrării, prin selectarea și definirea în vederea clarificării a principalelor noțiuni, teorii și abordări angajate în demersul de cercetare, apelând unde am considerat necesar și la prezentarea unor date statistice relevante. Astfel, am considerat necesară abordarea și sintetizarea principalelor informații ce relevă stadiul actual al cunoașterii referitor la: adolescență – ca etapă în dezvoltarea ontogenetică; socializarea și rolul instanțelor de socializare precum și importanța controlului social în orientarea comportamentelor minorilor; delimitările conceptuale referitoare la delincvența juvenilă și formele ei de manifestare din perspectivă criminologică cu specificarea necesității de abordare multidimensională a acestui fenomen; etiologia comportamentului infracțional prin prisma diferitelor abordări epistemologice precum și abordarea juridică a fenomenului delincvenței juvenile.

În cea de-a doua parte, prin demersurile empirice investigativ-exploratorii am realizat analiza (cantitativă și calitativă) explicativă și predictivă a delincvenței juvenile și reinsertiei

sociale, urmărind prin analiza descriptivă a datelor statistice evoluția dinamicii delincvenței juvenile atât la nivel național cât și la nivelul județului Cluj, în ultimul deceniu. De asemenea, am realizat analiza factorilor de risc asociați care influențează apariția conduitelor infracționale la minori prin intermediul studiilor referitoare la impactul factorilor de risc în apariția și menținerea conduitelor predelincente și delincvente – studii realizate pe minorii privați de libertate și minorii nondelinvenți. Din considerente de utilitate, într-un alt studiu am demonstrat posibilitățile de influențare a deciziilor minorilor privați de libertate. Prin intermediul studiilor de caz am urmărit prezentarea calitativă a etiologiei comportamentului delincent, a modalităților practice de intervenție precum și a perspectivelor de reintegrare socială a minorilor privați de libertate. De asemenea, bazându-ne atât pe rezultatele obținute din cercetare cât și pe cunoașterea efectivă a realităților din spațiul justiției juvenile, am făcut sugestii și recomandări în vederea eficientizării demersurilor întreprinse în scopul profilaxiei delincvenței juvenile.

În **primul capitol** am considerat necesară definirea principalelor aspecte referitoare la adolescență, prezentarea principalelor stadii din perspectiva psihosociologiei ca și perioade importante în decursul dezvoltării ontogenetice, referindu-ne pe scurt și la principalele caracteristici ale acestei perioade de dezvoltare, precum și la dificultățile apărute în cadrul procesului educativ datorită frecvențelor perturbări fiziologice, dezechilibre afective, transformări caracteriale și tulburări de conduită care însoțesc, adeseori, maturizarea.

Adolescența reprezintă o etapă a dezvoltării ontogenetice foarte intens studiată de către cercetători din domenii diferite de activitate (juridic, sociologic, psihologic, educațional, medical etc.) și va rămâne o temă controversată deoarece este supusă unor determinări și condiționări multifactoriale, aspect care determină susținerea unor opinii diferite din partea cercetătorilor. Diversitatea opiniilor referitoare la adolescent rezidă din complexitatea acestei perioade de dezvoltare a omului și de statutul adolescentului care din punct de vedere adaptativ este între copilărie și vârsta adultă.

Pentru a analiza multidisciplinar și multifactorial fenomenul delincvenței juvenile este imperios necesar încadrarea acestuia din perspectiva psihologiei vârștelor ca și etape sau intervale cronologice de dezvoltare ontogenetică.

Deși nu există un consens între cercetători nici măcar referitoare la stadiile cronologice de dezvoltare ale copilului, totuși majoritatea autorilor în abordarea aspectelor specifice adolescenței se referă la cele *trei stadii importante* de dezvoltare ontogenetică și psihică a copilului (Șchiopu, U., 1997, p. 206):

- Stadiul *preadolescenței/pubertății* între 10-14 ani
- Stadiul *adolescenței propriu-zise* între 14-18 ani
- Stadiul *adolescenței prelungite/postadolescenței* între 18-25 ani

Încadrarea juridică a fenomenului delincvenței juvenile este obligatorie, necesară dar nu și suficientă pentru identificarea caracteristicilor generale de dezvoltare ale adolescentului și înțelegerea particularităților acestei vârște în vederea realizării unei analize cât mai obiective a determinismului multifactorial al acestui fenomen.

Dincolo de modificările și evoluția incontestabilă a adolescentului din punct de vedere biologic și psihologic, adolescența prezintă trei caracteristici importante (apud Șchiopu, U., Verza E., 1997, pp 206-214):

1. dezvoltarea conștiinței de sine;
2. afirmarea propriei identități;
3. integrarea socială.

Criza adolescenței (Șchiopu, U., 2008) apare adesea pe fondul unor tendințe de instabilitate a personalității când adolescentul își formează o conștiință normativă și motivațională orientată către negarea și respingerea modelelor adultului și căutarea unor modele proprii.

În funcție de succesul sau eșecul procesului de socializare (la nivelul familiei, școlii sau grupurilor de apartenență) adolescentul se poate confrunta cu unele dificultăți care pot orienta comportamentul acestuia într-o direcție greșită.

Astfel, adolescența va fi marcată de o etapă a revoltei, în care tânărul va fi tentat să nu se mai supună regulilor adulților (părinți, profesori - care vor fi pomeniți în grupul "de egali" doar pentru a se sublinia conflictul dintre generații), va încerca să facă tot posibilul pentru a se face remarcat, prin aspectul exterior, accentul pus pe obiectele de vestimentație, conduite excentrice (de la râs strident la forme mai grave ca și consumul de alcool, tutun, droguri, fuga de acasă sau chiar comiterea unor infracțiuni) pentru a demonstra că este pregătit să-și asume rolul de persoană adultă.

După prezentarea succintă a principalelor caracteristici ale perioadei adolescenței în cadrul celui de **al doilea capitol** am prezentat importanța socializării asupra dezvoltării individuale cu principalele forme în care se realizează, alături de cele mai importante și recunoscute instanțe socializatoare (familie, școală, grup de apartenență), subliniind rolul din ce în ce mai accentuat, în socializare, pe care l-au avut în ultima perioada mass-media și internetul. De asemenea am subliniat rolul, formele și mijloacele de manifestare ale controlului social în cadrul procesului de socializare și resocializare a minorilor în comunitate.

Socializarea este definită ca fiind „procesul prin care individul, în interacțiune cu semenii săi, acumulează deprinderi, cunoștințe, valori, norme, atitudini și comportamente” (Rotariu și Iluț, 1996, p.91).

Toate formele de socializare (primară, secundară, continuă, adaptativă sau anticipativă) au rolul de a crește șansele individului de adaptare socială prin dezvoltarea de competențe și abilități de respectare sau chiar de asimilare a regulilor, normelor, valorilor grupului de *apartenență* sau a celui de *referință*.

Intensitatea socializării este maximă în copilărie sau în perioada de tranziție de la un stadiu de viață la altul, dar ea se realizează pe tot parcursul vieții, astfel încât pot să apară și corelate ale socializării cum sunt procesele de *desocializare* și *resocializare*.

Unii sociologi consideră că resocializarea este un proces de reorientare și remodelare a personalității individului deviant, de reeducare a acestuia în raport cu normele de conduită acceptate social. Ea presupune schimbări fundamentale în conduita individului, implicând abandonarea unui mod de viață și adoptarea altuia, prin dirijarea comportamentului individului deviant spre scopuri prosoziale.

Prin intermediul *controlului social*, ca principal factor de organizare a conduitelor individuale și a raporturilor sociale, societatea formează și impune indivizilor motivația asimilării și respectării valorilor și normelor sociale dezirabile, recompensând conduitele conforme cu modelul său etico-juridic și respingând pe cele care se abat de la acest model.

Astfel, *controlul social pozitiv* se fundamentează pe asimilarea și cunoașterea de către indivizi a valorilor, normelor și regulilor de conviețuire socială, ca și pe motivația acestora de a le respecta din convingere în timp ce *controlul social negativ* se bazează, în special, pe temerile individului că va fi sancționat în cazul nerespectării sau încălcării normelor și regulilor sociale.

Mijloacele controlului social (psihosociale, instituționalizate sau neinstituționalizate) constau dintr-o serie de instrumente de presiune și persuasiune, organizate și neorganizate, implicite și explicite, directe și indirecte, formale și informale, conștiente și difuze, etc., menite să influențeze indivizii pentru a respecta normele morale și juridice (Drăgan I., 1985, p.165; Vlăsceanu L.,1998, p.137).

Analiza nuanțată a relațiilor care se stabilesc între diferitele componente și funcții ale controlului social și procesului de socializare nu conduce și la inferarea unei legături cauzale directe între eșecurile sau deficiențele acestor procese și comportamentul deviant juvenil. Ea ne dezvăluie totuși unele caracteristici ale manifestărilor antisociale, ca efecte disfuncționale ale socializării, integrării și controlului social, precum și o trecere graduală de la inadapta-

neintegrare și marginalitate (ca forme ale devianței sociale fără caracter penal) la delincvența și infraționalitatea juvenilă (ca forme ale devianței sociale penale).

În **capitolul 3** am prezentat delimitările conceptuale referitoare la devianță- delincvență – delincvență juvenilă, subliniind diferențele între conduitele predelinvente și cele delincvente la adolescent din perspectivă criminologică. De asemenea, am identificat și descris locația principalelor cauze ale conduitei predelinvente și delincvente ale copiilor, urmată de creionarea unui profil de personalitate ale minorului delincvent. Prezentarea din punct de vedere juridic ale principalelor forme de manifestare ale delincvenței în general și ale delincvenței juvenile în special, a justificat suplimentar sublinierea necesității abordării multidimensionale și integrative a conduitei deviante și delincvente manifestate de minori.

În societățile moderne principalele tipuri de sancțiuni formale sunt cele reprezentate de tribunale, centrele de reeducare și închisori. Legile reprezintă sancțiunile formale și sunt folosite împotriva celor care nu le respectă. Astfel, delictul / infracțiunea pot fi definite, într-un mod simplist, ca orice tip de comportament care încalcă o lege.

Delincvența juvenilă, deși reprezintă doar o formă a devianței (de natură penală), este un fenomen complex care definește ansamblul comportamentelor/conduitelor minorilor aflate în conflict cu valorile ocrotite de norma penală.

Perspectiva juridică nu poate realiza delimitări tranșante între specificul conduitei delictuale ale tinerilor și particularitățile comportamentului infrațional al adulților, deoarece ea nu permite identificarea cauzelor, ci doar fixarea unui criteriu unilateral, cu ajutorul căruia putem discrimina între o conduită ilicită, deviantă de la norma legală și un comportament socialmente acceptat. Din această cauză, noțiunea de delincvență juvenilă se confundă, de cele mai multe ori, cu cea de infraționalitate/criminalitate, de unde și existența unor ambiguități în utilizarea unor termeni cum sunt: infracțiune, delincvență etc.

Astfel, noțiunea de devianță/delincvență nu e foarte ușor de definit, ea reclamă mai degrabă modalități de definire a fenomenului de devianță/delincvență, prin specificarea și descrierea etiologiei acestuia ulterior analizei factorilor cauzatori, predispozanți, potențatori, favorizanți, declanșatori și agravanți ai acestuia.

Predelinvența juvenilă constă în ansamblul conduitei deviante ale tinerilor care, fără a avea un conținut ilegal ca atare, pot determina, în anumite condiții, comiterea de acte antisociale.

Cauzalitatea delincvenței juvenile ține cont de două categorii de factori, și anume: factori interni sau individuali și factori externi sau sociali. Factorii interni includ particularitățile și structura neuropsihică, particularități ale persoanei în formare. Dintre factorii externi, cei mai importanți ar fi: factorii socio-culturali, economici, socio-afectivi și factorii educaționali din grupurile umane în care se încadrează copilul, începând cu familia.

Raportul dintre cele două categorii de factori este o problemă controversată, psihologii accentuând asupra factorilor psihici, iar sociologii asupra factorilor socio-culturali. Cauzele delincvenței juvenile sunt multiple, rezultând din interferența unui număr mare și variat de factori.

Analiza multidimensională a delincvenței creează posibilitatea înțelegerii fenomenului la diferite nivele:

- dimensiunea *statistică* evidențiază amploarea și evoluția fenomenului (în procente, medii, analize factoriale) în corelație cu diverși indicatori sociali (economi, culturali, geografici etc.);
- dimensiunea *juridică* evidențiază tipuri de norme încălcate, gravitatea prejudiciilor aduse, pericolozitatea lor socială, tipurile de sancțiuni aplicate și modalitățile de resocializare;
- dimensiunea *sociologică* pune delincvența în raport cu multiplele fenomene de dezorganizare socială, de inadaptare și marginalizare;

- dimensiunea *psihologică* evidențiază structura personalității delincvente, motivațiile, mobilurile comiterii delictului, atitudinea delincventului în raport cu fapta comisă (discernământ, iresponsabilitate);
- dimensiunea *economică* poate indica așa-zisul cost al delictului, prin evidențierea consecințelor directe și indirecte ale diferitelor infracțiuni;
- dimensiunea *prospectivă* angajează viziunea dinamicii în viitor a fenomenului și propensiunea spre delincvență a anumitor indivizi sau grupuri sociale.

Deși o viziune integratoare a tuturor acestor dimensiuni este încă un deziderat, în demersul nostru de cercetare am urmărit surprinderea multidimensionalității acestui fenomen prin abordarea unor variabile de ordin statistic, criminologic, sociologic și psihologic care să permită atât înțelegerea cât și predicția evoluției și dinamicii delincvenței juvenile.

Capitolul 4 tratează pe larg numeroasele teorii privind etiologia comportamentului infracțional prin prisma diferitelor abordări epistemologice. Influența *factorilor de risc interni* (endogeni) asupra comportamentului antisocial este subliniată de *teoriile biologice, psihiatrice și psihologice* iar influența *factorilor de risc asociați* (endogeni și exogeni) asupra comportamentului antisocial este subliniată de *teoriile psihosociale*; influența *factorilor de risc externi* (exogeni) în manifestarea comportamentelor antisociale comise de minori este subliniată de *teoriile sociale*.

În ultima vreme s-a conturat și un punct de vedere intermediar cu privire la etiologia delincvenței juvenile reprezentat de *sociopsihologie* și *teoria cauzalității multiple* sau a factorilor, care concepe delincvența ca fiind rezultatul unui număr mare și variat de factori. Aceștia nu pot fi clasificați în enunțuri generale, deci nu se poate formula o perspectivă unitară a etiologiei delincvenței juvenile. Adepții perspectivei cauzalității multiple consideră că fiecare factor, luat în parte, are o anumită importanță, dar delincvența apare la intersecția mai multor factori.

Astfel, putem afirma că procesul de identificare a cauzelor este unul dificil și minuțios, care presupune analiza atentă a contextului în care a avut loc infracțiunea, a traseului social al minorului înainte și în timpul comiterii faptei, a performanțelor sale intelectuale precum și a discernământului și a gradului de maturizare socială, etc. Teoriile în ansamblul lor, sunt teorii probabiliste ce indică numai o tendință a fenomenului, dar nu o certitudine. Nici una dintre ele nu oferă un răspuns complet problemei cauzalității actului infracțional, care continuă să fie susceptibil de noi interpretări și semnificații.

Însă, pentru o cunoaștere completă a cauzelor care generează delincvența în rândul minorilor și tinerilor, este necesară o analiză interactivă a tuturor teoriilor, pentru a reține explicațiile pertinente și factorii specifici unui anumit areal teritorial și social, dar și o abordare pluridisciplinară a domeniului luat în discuție, în scopul elaborării unor modele etiologice și predictive, capabile să surprindă cât mai complex varietatea și complexitatea diferiților factori delictogeni. Elaborarea modelelor etiologice și predictive necesită analiza trinivelară: la nivel macrosocial, microsocioal și individual.

În **capitolul 5** am prezentat într-o formă condensată principalele aspecte referitoare la abordarea juridică a fenomenului delincvenței juvenile. Astfel după o succintă prezentare a istoricului privind evoluția justiției juvenile, ne-am referit la aspectele legislative atât din perspectivă penală cât și din perspectivă instituțională în ceea ce privește delincvența juvenilă, menționând atât vârsta răspunderii penale la minori cât și măsurile educative sau sancțiunile ce se pot aplica în cazul săvârșirii de fapte penale de către aceștia.

Justiția pentru minori urmărește două obiective importante: asigurarea bunăstării minorului și respectarea “principiului de proporționalitate”. Acest principiu binecunoscut folosește la moderarea sancțiunilor punitive, în general raportându-se la gravitatea delictului. Pentru delincvenții juvenili, trebuie ținut cont nu numai de această gravitate, ci și de circumstanțe și de caracteristicile personale.

În ceea ce privește vârsta răspunderii penale, Codul Penal Român (C.P., art.99) stabilește trei categorii de minori:

- *minori sub 14 ani* care nu răspund pentru faptele antisociale comise întrucât în favoarea lor există o prezumție absolută de lipsă de discernământ;
- *minori care au împlinit 14 ani dar nu depășesc 16 ani*, care au răspundere penală numai dacă se dovedește că au săvârșit fapta cu discernământ;
- *minori care au împlinit 16 ani și răspund penal.*

Măsurile educative sunt sancțiuni speciale pentru minori, aplicate cu scopul de a îndrepta conduita acestora, prin educare și reeducare. Potrivit legislației române (art. 101 din C.P.), în această categorie intră: mustrarea, libertatea supravegheată, internarea într-un centru de reeducare și internarea într-un institut medical-educativ.

Pe lângă măsurile educative, *sancțiunile* aplicabile minorilor pentru comportamentele lor infracționale sunt *amenda* sau *pedeapsa închisorii*.

Penitenciarul fiind considerat principala instituție folosită pentru ”resocializare” a delicvenților, menține în prezent numeroase controverse prin prisma dilemei privitoare la scopul esențial al acestuia: a pedepsi sau a îndrepta.

Dacă până nu demult sistemul penitenciar era considerat ca o instituție autosuficientă, “lumea de dincolo de gratii” fiind inaccesibilă comunității, în ultimii ani instituția penitenciară a cunoscut o profundă restructurare și reorientare prin deschiderea spre societatea pe care practic o deservește.

Pentru orice persoană, minor sau adult, privarea de libertate în mediul penitenciar constituie o situație deosebită, cu ample rezonanțe în mediul său de viață, atât pe durata detenției, cât și după aceea, în libertate.

Studiile de specialitate (Gheorghe, F.,1996, p.121) evidențiază faptul că la minorii care intră pentru prima dată în penitenciar apar multiple somatizări (slăbesc, au insomnii, plâng, au dureri ale membrelor inferioare, sunt dezorientați în timp). În acest caz șocul depunerii într-un penitenciar este pentru minori direct proporțional cu dezordinile emoționale preexistente depunerii, cei sensibili, cei imaturi în plan social și afectiv, cei bolnavi suferă în general cel mai mult. În aceasta perioadă dezamăgirea ia locul disperării, întrucât minorii sunt părăsiți de familie, li se iau cu forța bunurile personale, iar contactul cu mentalități și stiluri de viață greu de înțeles pentru ei, îi fac pe minori să adere destul de repede la norme și valori neoficiale care sunt în contradicție cu cele promovate de administrația penitenciară.

În țara noastră, funcția principală a penitenciarului, respectiv a centrelor de reeducare pentru minori și-a mutat, treptat, accentul de pe domeniul custodial (prin care se urmărea izolarea infractorului de societate prin prisma pericolului social pe care-l reprezenta) pe domeniul educațional-recuperativ (psihosocial și terapeutic) prin desfășurarea numeroaselor programe educative și de asistență psihosocială în vederea scăderii riscului recidivei și creșterii șanselor de reinsertie și reintegrare socială.

Dacă vorbim de reintegrare socială, este absolut necesar să subliniem faptul că demersurile anterioare în ceea ce privește socializarea, adaptarea socială sau integrarea socială a adolescentului au fost sortite eșecului, deoarece unul sau mai mulți factori implicați în procesul educațional (familia, școala și/sau comunitatea) au gestionat ineficient sau insuficient pârghiile procedurale și de formare a competențelor necesare tânărului în integrarea socială.

În penitenciare și în centrele de reeducare, intervenția recuperativă se realizează prin intermediul programelor educaționale, de asistență psihologică și socială menite să recalibreze și să reechilibreze psiho-comportamental minorul înaintea liberării acestuia.

Astfel, atât în centrele de reeducare pentru minori cât și în penitenciarele care au în custodie minori, în programul zilnic al acestora o pondere mare o au activitățile educativ-recreativ-recuperative fiind derulate programe de educație pentru sănătate, activități de cunoaștere, activități culturale, activități ocupaționale, activități recreativ sportive, activități de hobby, activități de educație morală, activități de formare a autonomiei personale.

De asemenea, beneficiază de asistență moral-religioasă asigurată de către preotul unităților, precum și de activități desfășurate de alte culte religioase în funcție de opțiunea religioasă liber exprimată.

Programele de asistență psihosocială urmăresc în principal restructurarea atitudinală și comportamentală prin dezvoltarea abilităților de relaționare și comunicare, dezvoltarea și valorizarea resurselor personale, programe de reducere a agresivității și de gestionare a conflictelor, programe de susținere morală și dezvoltare personală, programe de autocunoaștere și adecvare a stimei de sine, precum și consiliere pe probleme specifice.

În ceea ce privește reforma sistemului penal din România, demn de remarcat este interesul organizațiilor internaționale ce vizează protecția drepturilor omului care, referindu-se la situația minorului din țara noastră din perspectiva conflictului acestuia cu legea penală, au recomandat accelerarea înființării tribunalelor pentru minori, insistând, în același timp, asupra activităților de prevenție a delincvenței juvenile organizate atât de către instituțiile statului, cât și de către comunități. Astfel, au fost prevăzute explicit atribuțiile serviciilor de probațiune/reintegrare socială și supraveghere, iar consilierii de probațiune întocmesc obligatoriu referate de evaluare pentru minorii învinuți sau inculpați și asigură supravegherea minorilor sancționați cu măsură educativă a libertății supravegheate

Spre deosebire de sistemul actual de justiție penală, justiția restaurativă se concentrează pe trei categorii de clienți: victimele infracțiunilor, infractorii și membrii comunității, acordându-le tuturor aceeași atenție și șanse egale.

Deosebirile dintre paradigma clasică (tradițională) de justiție (retributivă și reabilitativă) și paradigma modernă (justiția restaurativă) sunt următoarele:

- a) în *paradigma clasică (tradițională)* accentul este pus pe pedepsirea sau tratarea infractorului, victimele au un rol periferic în cadrul procesului, comunitatea este reprezentată de instituțiile statului, iar părțile se situează pe poziții adverse;
- b) în *paradigma modernă (justiție restaurativă)* accentul este pus pe repararea daunelor produse de infractor victimei/comunității, membrii și organizațiile comunității au un rol activ, procesul este caracterizat de dialog și negociere între părți, iar victimele au un rol central în cadrul procesului.

Modalitățile consensuale de rezolvare a conflictelor dintre victime și agresori au cunoscut diverse evoluții și denumiri, cum ar fi cele de justiție *comunitară*, justiție *reparativă*, justiție *restaurativă*, în practică fiind cel mai adesea cunoscute sub denumirea de *mediere* (Graham, W.G., 2001).

În România este posibilă aplicarea justiției restaurative sub două forme: *mediere* și *justiție restaurativă postcondamnatore*.

Dacă în justiția tradițională, aplicarea corectă (oarbă) a legii reprezintă factorul prioritar, în urmă cu aproape un secol această abordare a fost reanalizată și s-a dezvoltat noțiunea de "jurisprudență sociologică" care presupune că, legea trebuie să caute relația dintre sine și efectele sociale pe care le creează, ceea ce reprezintă premisele schimbării strategice a rolului justiției prin dezvoltarea funcției terapeutice.

Justiția terapeutică se focalizează pe "modalitățile sociopsihologice" prin care legile și procesele juridice afectează indivizii implicați în sistemul penal. Prin examinarea efectelor legii în acest mod, justiția terapeutică poate arăta cum legile și procesele legale pot de fapt sprijini sau submina obiectivele publice instituite a fi atinse prin procesul penal. (D. Carson, D. Wexler, 1994, p.79),

Justiția terapeutică nu blochează înfăptuirea actului de justiție, ci doar sugerează că aspectele de sănătate mentală și psihologică ale procesului penal ar trebui să fie examinate pentru a informa asupra potențialului de a reuși în atingerea scopurilor propuse.

Justiția terapeutică, ca și instrument utilizat în dobândirea unor noi perspective asupra întrebărilor privind efectele modului în care se aplica legea, nu rezolvă conflictele dintre valorile competitive, ci mai degrabă caută informațiile necesare pentru a promova anumite obiective și a

alimenta dezbateră normativă în privința legitimității sau priorității valorilor competitive (D. Wexler, R. Schopp, 1992, p.361).

În partea a doua care cuprinde analize statistice descriptiv-explicative, studii, cercetări și studii de caz am considerat oportună, în cadrul **capitolului 6**, efectuarea unei analize descendente asupra dinamicii fenomenului la nivel național, regional și județean prin realizarea unei radiografii transversale și longitudinale (perioada 2001-2011) a principalelor date statistice care au putut fi accesate, referitor la delincvența juvenilă.

Demersurile de cercetare descriptiv exploratorii realizate descendent au dus la concluzia scăderii considerabile a numărului de minori sancționați pentru comiterea de infracțiuni care ar putea pune sub semnul întrebării justiția realizării prezentului demers.

Dar analizând statisticile la nivelul anului 2009 cum am putea explica numărul minorilor învinuiți la nivel național de 13.134, comparativ cu numărul minorilor sancționați în sistemul penal la nivel național (penitenciare și centre de reeducare) de 528 și numărul infracțiunilor comise de minori la nivelul județului Cluj de 629?

O altă dificultate de înțelegere rațională rezidă din analiza statisticilor la nivelul anului 2008 în care au fost învinuiți de către organele de poliție un număr de 13.831 minori din care la nivel național au fost sancționați 594 minori cu pedeapsa închisorii sau internarea în centre de reeducare iar din cei sancționați 128 au fost minori din Transilvania.

Această aparentă inconsistență referitoare la datele statistice ne-au determinat să aprofundăm analiza descendentă a dinamicii fenomenului delincvenței juvenile cu o analiză a dinamicii fenomenului la nivelul județului Cluj pentru ca, ulterior unui demers ascendent (suplimentar), să putem face predicții asupra fenomenului studiat.

Datele supuse analizei, vizând o perioadă de 10 ani, au fost colectate printr-un efort susținut (atât prin intermediul consultării documentelor, a furnizării unor rapoarte de activitate din partea instituțiilor implicate direct în gestionarea justiției juvenile cât și prin aprobarea de consultare a arhivelor) cu sprijinul conducerii și lucrătorilor din cadrul Inspectoratului Județean de Poliție Cluj, Institutului de Medicină Legală Cluj și Serviciului de Probațiune Cluj.

La nivelul județului Cluj dinamica infracțiunilor săvârșite de minori în anul 2008 a fost de 368, numărul expertizelor medico-legale realizate pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani pe parcursul anului 2008 a fost de 195, numărul referatelor de evaluare realizate pentru minori în cadrul Serviciului de Probațiune pentru același an (2008) este de 250; numărul cazurilor de minori supravegheați în 2008 de către consilierii Serviciului de Probațiune este de 106, iar efectivul control (adică numărul de minori aflați în custodia Secției Exterioare Cluj a Penitenciarului Gherla la 31.12.2008) de minori privați de libertate era de 8, deși numărul minorilor custodiați pentru anumite perioade a depășit cifra de 30.

Realizarea unei baze de date comună pentru instituțiile implicate în sistemul justiției juvenile ar permite observarea și monitorizarea adolescenților care au comis comis infracțiuni și elaborarea de planuri individualizate de intervenție atât pentru cei sancționați cu măsura libertății supravegheate cât și pentru minorii eliberați din penitenciare. De asemenea s-ar urmări traseul lor comportamental ceea ce ar permite recalibrarea intervențiilor în caz de reiterare a conduitelor delincvente (recidivă). Baza de date ar oferi informații referitoare la cazurile de recidivă atât din punct de vedere statistic cât și nominal (numărul de infracțiuni comise de minor într-o anumită perioadă și tipurile de sancțiuni primite) pentru a întreprinde demersuri de echilibrare psiho-comportamentală și de diminuare a vulnerabilității.

Baza de date ar permite, de asemenea și judecătorilor de la nivelul instanțelor de judecată să aibă acces la informațiile legate de comportamentul minorului, conținute în referatele de evaluare întocmite de către Serviciul de Probațiune la fiecare solicitare a instanței, de multe ori fără a fi survenit modificări. De exemplu, în studiul de caz K.C.A., minorul a fost sancționat alternativ de 5 ori cu măsuri de supraveghere și măsura internării într-un centru de reeducare și o dată cu pedeapsa închisorii pentru 6 dosare penale în care erau cercetate mai multe infracțiuni.

În cadrul **capitolului 7** prin intermediul celor trei studii am urmărit identificarea factorilor sociopsihologici explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinsertiei sociale, prin analiza fenomenului în mediul penitenciar (al intervenției terțiare) și ulterior prin comparații între minorii delincvenți cu cei nondelincvenți din mediul comunitar (al prevenției secundare) pentru a realiza inferențe asupra posibilităților de intervenție la nivel național (al prevenției primare).

În domeniul delincvenței juvenile, predicția se referă atât la aprecieri asupra dinamicii viitoare a fenomenului infracțional cât și la reducerea sa în proporții rezonabile, prin capacitatea de a interveni activ asupra cauzelor și condițiilor care o determină sau o favorizează. Având în vedere marea complexitate a cauzelor și condițiilor care întrețin acest fenomen, orice prognostic în acest domeniu are un caracter probabilist precum și o arie diferită de generalizare întrucât implică elaborarea de programe și strategii de acțiune de largă amploare socială.

Cercetarea predictivă asupra evoluției comportamentelor infracționale ale adolescenților are, deci, o mare complexitate și o valoare operațională deosebită, deoarece de rezultatele ei depinde modul în care un anumit număr de tineri ” în derivă ” va fi salvat de pericolul alunecării pe panta devianței penale.

În studiile realizate am urmărit să identificăm, principalele combinații ale factorilor de risc ce determină transformarea conduitelor deviante în posibile conduite delincvente, pentru a putea recomanda elaborarea unui program de măsuri de prevenție care să împiedice manifestarea lor ulterioară.

De asemenea, am urmărit stabilirea unor asocieri între principalele variabile considerate a fi factori de risc în comiterea de infracțiuni la eșantionul de minori privați de libertate pentru ca ulterior să analizăm combinațiile de factori ce pot fi considerate „factori de risc” implicați în recidivă.

Astfel în *studiul 7.1 privind analiza factorilor de risc care influențează apariția conduitelor infracționale la minori* (studiu realizat pe 301 minori privați de libertate pentru anumite intervale de timp în Secția Exterioară Cluj-Napoca a Penitenciarului Gherla), în urma analizei frecvențelor de apariție a factorilor de risc individuali, familiali și școlari la minorii privați de libertate pentru comiterea de infracțiuni (atât a celor fără antecedente penale cât și a celor cu conduite infracționale repetitive), putem desprinde următoarele concluzii:

• În urma identificării frecvenței **factorilor individuali de risc** constatăm că:

1. minorii s-au angajat în adoptarea comportamentelor de risc, astfel încât 85,4% fumează, 53,2% au consumat alcool și 27,2% au consumat droguri sau substanțe similare;
2. reacțiile sau manifestările autoagresive reprezentate de tatuaje, tăieturi, scarificarea antebrățelor și/arsuri cu țigara sunt prezente în proporție de 57,5%, urmate de un procent de 42,5% de traumatisme craniocerebrale (rezultate conform afirmațiilor minorilor din accidente sau violență domestică), 34,6% din minori au prezentat în antecedente idei și/tentative autolitice și un procent de 25,9% au fost investigați din punct de vedere psihiatric.

Referitor la investigațiile și expertizele psihiatrice observăm că procentul prezentat anterior este aproape egal cu procentul minorilor (23,2%) cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani care necesită obligatoriu investigație medico-psihiatrică în vederea stabilirii discernământului, înainte de a răspunde penal.

3. fuga de acasă sau din instituțiile care-i aveau în grijă este prezentă la 47,2% din minorii investigați, 38,2 % din aceștia declarând că au fost instituționalizați anterior, pentru anumite perioade de timp.

• Identificarea frecvenței **factorilor familiali de risc** relevă că:

1. din punct de vedere al structurii familiale în 47,5% din familii părinții trăiesc în concubinaj, în 16,9% din cazuri minorii au conviețuit cu un singur părinte, iar din procentul de 48,5% de cazuri în care părinții erau căsătoriți legal aproape jumătate (18,3%) au divorțat.

2. în ceea ce privește climatul familial doar 39,9% din minori afirmă că au beneficiat de un climat stabil, în timp ce 60,1% din minori afirmă că certurile (48,5%), consumul exagerat de alcool (33,6%) și agresiunile fizice (25,2%) au fost prezente în mediul lor familial în proporții variabile.
3. alt factor de risc identificat la nivel familial este reprezentat de infracțiunile comise de membrii familiei de proveniență, astfel că într-un procent de 48,8% din familii acestea au fost prezente (17,9% infracțiuni comise de tata, 15,9% infracțiuni comise de frați și 4% infracțiuni comise de mama)
4. ponderea afecțiunilor psihice prezente la membrii familiei, conform declarațiilor minorilor este de 22,3%

- La **nivel școlar** dificultățile întâmpinate de minori sunt :

1. cele reprezentate clasic de corigențe, repetențe sau exmatriculări și care au fost menționate de un procent de 71,4% din minorii investigați
2. procentul de minori neșcolarizați este de 22,3% din întreg eșantionul
3. minorii care au absolvit parțial ciclul primar de școală sunt în proporție de 32,2%, performanțele lor intelectuale nefiind net superioare celor analfabeți

Enumerarea principalilor factorilor de risc investigați și identificați ca fiind prezenți în proporții variabile la minorii delincvenți luați în studiu poate constitui o premisă în reanalizarea intervențiilor desfășurate atât în scop corectiv – formativ - educativ în mediul penitenciar cât și în recalibrarea intervențiilor preventive desfășurate la nivel local pentru a depăși formalismul intervențiilor realizate instituțional și a asigura creșterea eficienței în derularea unor programe sau intervenții în vederea sprijinirii minorilor privind integrarea în comunitate.

Fără a analiza dimensiunea economică a acestui fenomen, se știe că este mult mai ușor să previi decât să recuperezi, chiar dacă aparent costurile inițiale de implementare a strategiilor preventive par a fi mari, pe termen mediu și lung prin analiza cost – beneficiu își dovedesc utilitatea.

De asemenea, pentru factorii de risc identificați și menționați anterior se pot elabora programe și modalități de intervenție la diferite niveluri care pot fi implementate doar după o riguroasă analiză multidimensională, o perioadă de pilotare și măsurare a eficienței intervențiilor prin operaționalizarea acestora.

Urmărind ponderea factorilor de risc investigați, am constatat că 51.7% din minori prezintă antecedente penale, ceea ce înseamnă că au avut un debut infracțional precoce și au fost supuși influenței unor factori cu rol de menținere în adoptarea conduitelor deviate recurente. Am dorit să vedem dacă există asocieri semnificative între factorii de risc investigați și criteriul legat de absența /prezența antecedentelor penale la minorii din eșantionul studiat. De exemplu, dacă consumul de alcool este prezent la 53,2% din minorii delincvenți vom urmări în ce măsură este prezent la minorii cu antecedente penale respectiv la minorii fără antecedente penale, și dacă l-am putea considera un factor de risc în menținerea conduitelor deviate repetitive.

Comparând *minorii cu antecedente penale* și *cei fără antecedente penale* prin prisma factorilor de risc identificați la întreg eșantionul, am desprins următoarele concluzii:

1. există asocieri semnificative statistic chiar dacă de intensitate medie sau redusă între prezența antecedentelor penale și mediul de rezidență (urban); structura familială (dezorganizată, concubinaj, un părinte sau divorțați); climatul familial (instabil); afecțiunile psihice ale membrilor familiei (mama, tata); consumul de droguri/substanțe similare; comportamentele autoagresive (tatuaje, tăieturi); instituționalizarea minorilor pentru anumite perioade de timp; extraversiunea ca trăsătură de personalitate (la introvertiți predomină conduitele infracționale repetitive).
2. nu există asocieri semnificative din punct de vedere statistic între prezența antecedentelor penale și infracțiunile săvârșite de membrii familiei; nivelul educațional; prezența dificultăților școlare; comportamentele de risc reprezentate de

fumat, consum de alcool, tentativele autolitice, fuga de acasă sau prezența tulburărilor de somn; traumatismele cranio-cerebrale sau prezența afecțiunilor psihice; trăsăturile de personalitate referitoare la răspunsurile dezirabile social, nivelul de psihoticism, neuroticism și tulburările de comportament.

În acest mod putem afirma că factorii din această a doua categorie sunt prezenți atât la minorii fără antecedente penale cât și la cei cu antecedente penale în proporții similare reprezentând factori de risc în adoptarea conduitelor infracționale.

Elaborarea de modele de intervenție ar fi mai eficientă dacă prima categorie de factori ar fi vizați de programele de prevenire a recidivei (la nivel terțiar/recuperativ), în timp ce focusarea pe cea de-a doua categorie de factori ar fi prioritară în programele de prevenție primară și secundară.

Planurile, programele și strategiile de intervenție în ceea ce privește monitorizarea, diminuarea și controlul delincvenței juvenile implică dincolo de dimensiunile statistice, sociologice, psihologice, juridice și dimensiunea economică care ar viza analiza costuri-beneficii înainte de implementarea oricărei intervenții.

În *studiul 7.2.* am urmărit analiza comparativă a influenței factorilor de risc asupra comportamentelor minorilor delincvenți versus nondelincvenți. Din analiza prezenței factorilor de risc interni (individuali) și externi (familiali, școlari) asupra comportamentului minorilor din cele două eșantioane investigate formate din 326 minori delincvenți și 326 minori nondelincvenți, proveniți din Județul Cluj, s-au desprins următoarele concluzii:

Dacă în ambele eșantioane subiecții investigați sunt de sex masculin și cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, în ceea ce privește mediul de proveniență a subiecților investigați procentele comparative între mediul urban și mediul rural (30,1% - delincvenți; 27,3%- nondelincvenți) nu diferă semnificativ în ceea ce privește apartenența la grupul delincvent versus non-delincvent.

Din analiza descriptivă a prezenței factorilor de risc interni (individuali) și externi (familiali, școlari) asupra comportamentului minorilor din cele două eșantioane investigate formate din 326 minori delincvenți și 326 minori nondelincvenți, proveniți din Județul Cluj, putem desprinde următoarele concluzii:

1. **fumatul** ca și comportament de risc este prezent la minorii delincvenți în proporție (85.6%) semnificativ mai mare decât în grupul de minori nondelincvenți (46%)
2. **tendințe pregnant conturate de tulburări de comportament** sunt prezente în proporție semnificativ mai mare în grupul delincvenților (73.5%) comparativ cu grupul de nondelincvenți (23.6%)
3. în ceea ce privește **dificultățile școlare** proporția acestora în grupul delincvenților (72.1%) comparativ cu cea înregistrată de grupul de elevi (43.3%), este semnificativ mai ridicată.
4. **tendințe pregnant conturate de psihoticism** sunt prezente în proporție de 68.6% la minorii delincvenți față de 49.1% la minorii nondelincvenți, în timp ce **tendințe conturate de psihoticism** sunt prezente într-o proporție de 20,6% la minorii delincvenți față de 4,9% la minorii non-delincvenți.
5. în ceea ce privește **climatul familial instabil**, 61% din minori delincvenți afirmă că certurile (16,3%), consumul exagerat de alcool (19,3%) și agresiunile fizice (25,5%) au fost prezente în mediul lor familial în proporții variabile față de 51,5% din minorii nondelincvenți care au avut parte de un astfel de climat familial. Acest rezultat se traduce concret printr-o proporție mai mică a climatului stabil în lotul de delincvenți (39%) față de nondelincvenți (48%) și de asemenea prin proporții mai mari ale cazurilor de consum de alcool (19.3% vs. 4%) sau de agresiuni fizice în familie (25.5% vs. 11.7%). *Surprinzător, climatul familial instabil cu certuri frecvente este perceput într-o mai mare măsură în cazul minorilor non-delincvenți 35,9% față de minorii delincvenți 16,3%*
6. **dezorganizarea familiei** din punct de vedere structural este prezentă într-o proporție mai mare în lotul de delincvenți (60,4%) față de nondelincvenți (24,5%); Dacă procentul de

părinți căsătoriți legal este mult mai mic în cazul subiecților delincvenți (39.6%) comparativ cu subiecții nondelincvenți (75.5%) în general constatând proporții mai mari ale cazurilor de familii dezorganizate în lotul de delincvenți, nu același lucru îl constatăm în ceea ce privește *procentul de divorțuri/separări ale părinților unde proporțiile sunt asemănătoare (15 % la delincvenți vs. 12% la non-delincvenți)*

7. **comportamentele autoagresive** de tipul tatuajelor, tăieturilor sau arsurilor intenționate sunt prezente la 56.9% din minorii delincvenți față de 25,5% din minorii nondelincvenți.
8. alt factor de risc identificat la nivel familial este reprezentat de **infracțiunile comise de membrii familiei de proveniență**, în lotul de control, frecvența cazurilor de infracțiuni în familie fiind semnificativ mai redusă (19.9%) decât în lotul de delincvenți (49.1%).
9. proporția **tendințelor pregnant conturate de neuroticism** este mai ridicată în grupul de delincvenți (48.9%) comparativ cu grupul de control (34.7%), diferența fiind semnificativă statistic cu toate că prezența **tendințelor conturate de neuroticism este constatată într-o mai mare măsură la nondelincvenți (51,2%) față de delincvenți 45,8%)**
10. consumul de **alcool** ca și factor de risc este prezent la 56% din minorii delincvenți față de 48.5% la minorii nondelincvenți.
11. **fuga de acasă/dromomania** sau din instituții a fost experimentată de 47,5% dintre minori delincvenți comparativ cu 22,7% din cazurile înregistrate în grupul de nondelincvenți.
12. **traumatismele craniocerebrale** au fost identificate la aproximativ 42,3% din minorii privați de libertate comparativ cu cea înregistrată în grupul de elevi (22.7%) (aceștia afirmând că au suferit diferite accidente sau au fost victime ale violenței domestice).
13. 37.1% din grupul de delincvenți față de 4% din grupul de nondelincvenți au fost **instituționalizați** pentru anumite perioade de timp.
14. ideile/ tentativele **autolitice** au fost recunoscute de 37,7% din minorii delincvenți investigați comparativ cu 29.5% din minorii nondelincvenți
15. ponderea **afecțiunilor psihice prezente la membrii familiei**, conform declarațiilor minorilor este de 34,7% în familiile nondelincvenților față de 23,6% în familiile delincvenților
16. procentul consumului de **droguri/alte substanțe similare** la minorii privați de libertate investigați este de 31.6% comparativ cu 24.8% la minorii nondelincvenți *diferențele fiind nesemnificative din punct de vedere statistic*
17. **afecțiunile psihice** declarate de subiecții eșantioanelor studiate sunt în proporție de 25.5% la minorii delincvenți comparativ cu 5.5% la minorii nondelincvenți, diferență semnificativă statistic
18. *surprinzător, proporția cazurilor de tulburări de somn este mai mică în grupul de delincvenți (35.3%) comparativ cu grupul de control (55.2%),*

Am constatat că factorii de risc investigați sunt prezenți atât la minorii infractori cât și la cei non-delicvenți în proporții și combinații variabile reprezentând potențiale surse de risc în vulnerabilizarea adolescenților sau chiar în adoptarea conduitelor infracționale.

Astfel, în urma analizei efectuate, constatăm că ipoteza studiului nu a fost confirmată întrucât am identificat *proporții mai mari pentru o parte din factorii investigați în rândul minorilor non-delicvenți* (climat familial instabil cu certuri frecvente, tendințe conturate de neuroticism și tulburări de somn mai frecvente la non-delicvenți) sau *proporții similare* între alți factori investigați comparativ la cele două eșantioane (rata divorțului părinților aproape egală cu cea din lotul de minori delincvenți, consumul de alcool, consumul de droguri sau alte substanțe similare și prezența ideilor autolitice). Altfel spus, nu toți factorii investigați (individuali, familiali și școlari) se regăsesc în proporții semnificativ mai mari în lotul minorilor infractori față de lotul minorilor nondelicvenți.

Un aspect important care se desprinde în urma acestui studiu este cel reprezentat de prevalența evenimentelor critice de viață (divorțul părinților), comportamentele de risc (consum de alcool și/droguri), tulburările de somn și prezența ideilor suicidare care, dublate de lipsa unui

suport social adecvat, reprezintă antecamera depresiei constatate din ce în ce mai frecvent la adolescenți.

Astfel, atât în elaborarea programelor de prevenție (primară și secundară) cât și a celor de intervenție (prevenție terțiară) ar fi benefic și de dorit să fie vizati în mod diferențiat factorii de risc ce afectează dezvoltarea personală în vederea diminuării vulnerabilității și a prevenirii conduitei infracționale în rândul adolescenților.

Precizăm că demersul nostru nu are un caracter și o finalitate strict teoretică, ci una aplicativă, lucrarea de față conținând elemente de cercetare sociologică și psihologică ce confirmă din păcate presupuziția că familia și carențele sale funcționale reprezintă principala sursă/factor de risc în adoptarea de conduite predelinvente și apoi delincvente.

Astfel, principalele modalități de intervenție ar fi necesare a fi implementate la nivel familial și coroborate de intervenții la nivel școlar și comunitar, fără a scăpa din vedere intervențiile educativ-formative și suportive (psihologice și sociale) la nivel individual ținând cont de particularitățile vârstei și context.

În *studiul 7.3* am cercetat influența activării schemelor cognitive în procesarea informației asupra deciziilor la delincvenții juvenili prin verificarea ipotezelor enunțate

1. Influența schemelor cognitive subiacente asupra procesului decizional este un mecanism general care se manifestă în mediul carceral, independent de starea de recidivă.
2. Indiferent de contextul decidentului (în comunitate/spațiul de detenție), schemele cognitive utilizate influențează decizia atât a adolescenților din comunitate cât și a minorilor privați de libertate în același sens.

Pentru verificarea ipotezelor am folosit 6 eșantioane independente a câte 60 de subiecți, reprezentate de 2 grupe de adolescenți nondelinvenți din comunitate și 4 grupe de minori delinvenți, privați de libertate.

Vârsta adolescenților din comunitate este cuprinsă între 14 și 18 ani. Din adolescenții luați în studiu aproximativ 70% au prezentat cel puțin o dată unul din următoarele comportamente considerate că fiind de risc: tatuaje, piercing, consum de alcool, fumat, consum de plante etnobotanice, dificultăți școlare (corigențe, repetenție), fuga de acasă.

Vârsta minorilor privați de libertate este cuprinsă între 14 și 18 ani, iar faptele pentru care au fost condamnați sunt: complicitate la furt, furt calificat; complice la tâlhărie, tâlhărie; vătămare corporală; viol; omor.

Toți subiecții luați în studiu sunt de sex masculin.

Pentru că decizia precede adoptarea oricărui comportament (simplu sau complex), reprezintă implicit și antecamera comportamentului infracțional. De aceea ne-am propus să analizăm comportamentul decizional real al minorilor privați de libertate comparativ cu cel al minorilor nondelinvenți pentru a urmări posibilitățile de influențare în sens prosocial ale deciziilor minorilor din mediul carceral.

Decizia este primul și cel mai important semn de autenticitate a comportamentului uman. În studiul realizat asupra comportamentului decizional la minorii delinvenți am urmărit modul în care procesul real decizional poate fi influențat prin intermediul modului de formulare a alternativelor. Desigur complexitatea și varietatea problemelor și situațiilor problematice se regăsește atât în comunitate cât și în mediul carceral. Deși dinamica fenomenelor umane din spațiul de detenție este una specifică, apar unele elemente universale care transcend bariera fizică sau cognitivă existentă între societatea civilă și universul carceral.

Cu toate modificările în interpretarea funcției finale a instituției penitenciare, fenomenologia umană a închisorii rămâne constantă cu aceleași coordonate psihologice (neputință, disperare, resemnare, eșec). Șocul depunerii în penitenciar, suportarea rigorilor regimului privativ de libertate ca urmare a executării unei sentințe penale, reprezintă o situație limită pentru om și generează, nu de puține ori, scurtcircuitări comportamentale.

Astfel, cunoscând unele mecanisme (schemele cognitive) implicate în luarea deciziilor, putem interveni, prin modul de formulare a problemelor, în influențarea proceselor decizionale reale.

Mecanismele cognitive fie că este vorba de decizii simple, fie de decizii complexe, au un rol important în procesualitatea deciziei.

În acest studiu am urmărit universalitatea activării schemelor cognitive subiacente deciziei în raport cu două variabile importante: starea de recidivă (pentru minorii privați de libertate) în mediul carceral și contextul/ poziția decidentului minor nondelinvent /privat de libertate. Am constatat că modul de formulare a alternativelor influențează procesul decizional prin evitarea sau căutarea riscului întrucât, în cazul prezentării alternativelor în termen de câștig, majoritatea subiecților optează pentru certitudine, iar în cazul prezentării alternativelor în termeni de pierdere, majoritatea subiecților alege alternativa riscantă (incertitudinea).

Importanța modului de formulare a alternativelor în termeni diferiți, ce activează scheme cognitive diferite care modifică decizia, își găsește numeroase aplicații în:

- modul de formulare a întrebărilor de către procurori în vederea obținerii unor mărturii (termeni diferiți “atins”/”izbit” în întrebare pot duce la mărturii diferite);
- acceptarea sau nonacceptarea unor intervenții chirurgicale de către pacienți în funcție de prezentarea șanselor de reușită;
- acceptarea sau nonacceptarea unor intervenții (manevre) medicale în urma autoagresiunilor și automutilărilor provocate de către deținuți cel mai frecvent cu scopuri revendicative;
- prevenirea sau renunțarea la “refuz de hrană”, metodă la care recurg uneori deținuții pentru a contacta factorii de decizie;
- implicarea sau nonimplicarea minorilor în activitățile educative și recuperative care vizează echilibrarea acestora și reinserția socială ulterioară liberării, etc.

Deci, modul de formulare a problemei (carcasa lingvistică folosită), poate ameliora procesul decizional în mediul carceral.

Prin urmare, putem considera acest studiu ca și ghid orientativ util pentru cercetările ulterioare asupra procesului real de decizie, care să ne permită influențarea, controlul sau prezicerea comportamentului decizional în universul carceral.

Studiile de caz prezentate în **capitolul 8** completează demersul nostru prin analiza calitativă privind etiologia comportamentului delinvent, modalitățile de intervenție cu dificultățile și limitele lor precum și perspectivele de reintegrare socială a minorilor privați de libertate.

Deoarece analiza *etiologică* nu oferă indicații suficiente asupra propensiunii spre delinvență a tinerilor, ea necesită a fi completată de analiza *predictivă*, care permite schițarea tendințelor viitoare ale fenomenului de delinvență juvenilă și elaborarea unor programe și strategii de intervenție eficiente și măsurabile.

Capitolul 9. Implementarea strategiilor naționale de prevenire a delinvenței juvenile se realizează de multe ori fără ca acestea să fie evaluate în prealabil prin prisma criteriului cost-beneficiu, fără a avea proceduri foarte clare de implementare și de ce să nu spunem, fără a dispune de resurse umane suficiente. După elaborarea strategiilor, în multe situații, lipsește perioada de pilotare, respectiv de măsurare reală a eficienței acestora, ajungându-se la aplicarea permanentă a acestora din inerție.

Pentru îndeplinirea cumulativă a criteriilor legate de scop, obiective, costuri și eficiență în prevenirea apariției și menținerii infraționalității juvenile este obligatoriu a se urmări (din datele statistice) dinamica și evoluția fenomenului pentru a realiza anticipări și predicții referitoare la modul în care vor evolua conduitele deviate în viitor.

De asemenea, identificarea și înțelegerea interacțiunii și ponderii factorilor de risc asupra infraționalității juvenile se poate realiza în urma analizei dimensiunilor fenomenului într-un anumit areal și a identificării de aplicații practice, concrete și eficiente în vederea recuperării sociale a minorilor delincvenți și a prevenirii comportamentelor predelincente la copii vulnerabili din cadrul unei comunități.

Deși majoritatea instituțiilor implicate în abordarea acestui fenomen își elaborează planuri și strategii proprii, coerența și eficacitatea demersurilor preventive vor fi afectate de unilateralitatea perspectivei de acțiune, fără a se realiza demersuri comune pentru diminuarea și controlul infraționalității juvenile. Inexistența unei baze de date reale cu privire la minorii în situații de risc (din diferite perspective), pune sub semnul întrebării eficiența demersurilor realizate cu siguranță la nivelul fiecărei instituții implicate în abordarea delincvenței juvenile. De exemplu, totalitatea activităților și intervențiilor realizate în mediul penitenciar nu vor avea continuitate în lipsa implicării ulterioare a comunității, iar finalitatea demersului va fi cunoscută doar în cazul (nedorit) în care minorul respectiv recidivează. În această situație, se concluzionează inferențial că demersul educativ – formativ–recuperativ realizat în mediu privativ de libertate a fost inefficient fără a se face referire la eficiența și modalitățile de suport social de care a beneficiat sau nu, minorul după liberare (postvenție).

De aceea reintegrarea socială necesită intervenție continuă și trinivellară întrucât prevenția primară (strategiile proactive) și prevenția secundară (intervențiile reactive) este continuată de demersurile de prevenție terțiară (curativ – recuperative) și completată de postvenție.

La nivelul sistemului penitenciar activitățile educative și psihosociale realizate au ca obiective prioritare echilibrarea și dezvoltarea psiho-comportamentală a minorului privat de libertate în vederea reintegrării sociale a acestuia, deci *prevenirea recidivei*. La acest nivel al prevenției terțiare (recuperative), s-au făcut progrese incontestabile (observate personal în calitate de psiholog practician, în decursul a peste 10 ani de experiență în sistem), în ceea ce privește diminuarea frecvenței și intensității comportamentelor dezadaptative de tip autoagresiv manifestate de minorii privați de libertate.

La nivelul județului Cluj, prin implicarea celor cu adevărat interesați, de evoluția acestui fenomen prin prisma consecințelor sale negative atât asupra minorului cât și asupra comunității, se poate realiza pentru început un program pentru monitorizarea și asistarea copiilor aflați în situații de risc.

Acest program, poate fi implementat (anticipând lipsa resurselor de finanțare) cu ajutorul fondurilor structurale printr-un acord de colaborare și parteneriat între autoritățile locale, instituțiile implicate în gestionarea delincvenței juvenile, instituțiile de învățământ, organizațiile de tineret și serviciile sociale la nivel local, cu respectarea regulii confidențialității extinse. De asemenea informarea corectă și permanentă a comunității, cu posibilitatea de implicare directă în acest proiect ca factor de suport social, ar fi prin ea însăși o acțiune cu caracter preventiv.

Rezultatele cercetării au conturat un tablou al principalilor factori de risc asociați comportamentelor infraționale comise de către minori, prin analiza, realizată pe parcursul celor 10 ani luați în studiu, a dinamicii evoluției fenomenului la nivelul județului Cluj. Având în vedere elementele comune profilului delincventului minor la nivel național, precum și similaritatea condițiilor de evoluție și dezvoltare ale adolescentului, rezultatele cercetării ar putea fi cu prudență generalizate, deoarece ele surprind doar un fragment din manifestarea fenomenului.

Partea descriptivă a cercetării prin analiza dimensiunilor statistice, criminogene și sociale are un rol informativ – explicativ.

Partea analitică, prin analiza relațiilor dintre variabilele folosite în studiile efectuate și sublinierea acelor relații semnificative din punct de vedere statistic între variabilele analizate în vederea verificării obiectivelor sau ipotezelor cercetării, putem afirma că are un rol explorator – predictiv.

Limite ale lucrării și perspective de cercetare

O cercetare științifică, indiferent de gradul de complexitate și de aprofundarea fundamentării are dincolo de rezultatele obținute o serie de limite. Aceste limite, inerente oricărui demers științific, oferă posibilitatea continuării și aprofundării domeniului studiat.

În cazul lucrării noastre, putem identifica trei categorii de limite:

- limite referitoare la alegerea populației investigate
- limite ce țin de metodele de cercetare selectate și de modul de aplicare a acestora
- limite care țin de perspectivele utilizate în cercetare.

Primul set de limite se referă la alegerea populației investigate pentru primul studiu, care deși este reprezentată de toți minorii privați de libertate nou-depuși (301), aflați în custodia Secției Exterioare Cluj-Napoca a Penitenciarului Gherla în perioada 2001-2010, oferă un tablou descriptiv care permite inferențe și generalizarea rezultatelor cu prudență, doar prin raportare la profilul modal al infractorului minor.

În cel de-al doilea studiu eșantionul de minori nondelinvenți provine doar de la două unități de învățământ din Cluj (care totuși sub aspectul variabilelor sex, vârstă și mediu de proveniență sunt omogene cu variabilele similare din lotul de minori delinvenți).

În studiul în care am analizat comparativ minorii delinvenți cu minorii nondelinvenți, deși am folosit 6 grupe a câte 60 de subiecți, rezultatele studiului psihologic putând fi extrapolate și generalizate, considerăm ca și limită pe de o parte numărul redus de subiecți precum și numărul redus de variabile investigate.

Toate studiile vor putea fi reluate/replicate în măsura în care se va considera necesară aprofundarea lor în contexte diferite cu număr mai mare de subiecți și număr sporit de variabile.

Cel de-al doilea set de limite și poate cel mai consistent, se referă la metodele de cercetare alese și la modul în care acestea au fost aplicate.

În abordarea sociopsihologică pentru care am optat în realizarea acestui demers am încercat să ținem cont de faptul că în studierea aceluiași domeniu/fenomen, utilizarea combinată a mai multor metode și tehnici (dincolo de faptul că reprezintă un principiu al metodologiei sociologice) surprinde mai bine aspectele fenomenului studiat prin compensarea limitelor intrinseci ale fiecărei metode.

Referitor la alegerea metodelor de cercetare sociologice și psihologice putem considera o limită numărul insuficient de chestionare aplicate, iar cea mai consistentă limită ar fi modul în care acestea au fost aplicate cu referire la anamnezele detaliate realizate pentru minorii delinvenți față de aplicarea de scale și chestionare pentru nondelinvenți.

În *cazul metodei calitative, printre limite* pot fi menționate următoarele:

- dublarea interviului cu observație și anamneză individuală doar pentru minorii privați de libertate
- la minorii nondelinvenți nu s-au putut elimina aspectele legate de dezirabilitatea unora dintre răspunsuri.

Menționăm limitele anchetei indirecte:

- aplicarea chestionarului la elevi a fost atât în formă autoadministrată cât și prin administrare colectivă similar cu modul de aplicare la minorii delinvenți care au primit la nevoie și suport pentru completarea foii de răspuns (deși este recomandată utilizarea chestionarului autoadministrat în cercetarea colectivităților școlare),
- pentru a evita pierderile de informații obținute prin autoadministrare și pentru a elimina ambiguitatea și imprecizia am încercat (nereușind la toate clasele) administrarea colectivă;
- există posibilitatea ca unele răspunsuri să fie neadevărate în condițiile în care întrebarea din chestionar nu a fost înțeleasă, iar respondenții nu au cerut explicații suplimentare;

În ceea ce privește instrumentele alese, trebuie să specificăm faptul că majoritatea studiilor anterioare abordează problematica delincvenței juvenile utilizând metode specifice domeniului de expertiză ale cercetătorului, pe când în cercetarea noastră am recurs la utilizarea unor metode și instrumente statistice, sociologice și psihologice cum ar fi observația, interviul structurat semistandardizat, chestionare de personalitate și ancheta indirectă cu chestionarul autoadministrat.

Tot ca o limită considerăm și procedura de analiza statistică utilizată pentru evaluarea existenței unei legături între apartenența la grupul de delincvenți sau non-delincvenți și factorii de risc cei mai frecvent citați în literatura de specialitate, prin utilizarea doar a testului t cu eșantioane independente pentru compararea valorilor medii, a corelației neparametrice “cramer phi” între variabile nominale și distribuția diferenței frecvențelor “hi pătrat”. Suplimentarea analizelor statistice uni și bivariate cu un model de regresie liniară pentru variabilele dependente cantitative și un model de regresie logistică multiplă pentru variabilele dependente calitative ar fi permis ierarhizarea factorilor de risc din punct de vedere al importanței acestora, sporind consistența prelucrărilor statistice. Cu toate acestea, în demersul nostru explorativ am subliniat în repetate rânduri că interacțiunea și combinația factorilor de risc asupra comportamentului este specifică și unică pentru fiecare copil, importanță majoră având numărul, combinația, frecvența, intensitatea și momentele în care acești factori acționează și interacționează asupra personalității în devenire a adolescentului.

Cel de al treilea set de limite se referă la perspectivele utilizate în cercetare.

În acest sens, lucrarea de față deși și-a propus să analizeze factorii de risc asociați comportamentelor infracționale ocazionale sau repetitive ale minorilor la nivel național, s-a limitat (din considerente procedurale) la studierea fenomenului la nivelul județului Cluj. Acest aspect permite realizarea de inferențe și predicții asupra evoluției fenomenului la nivel local și generalizarea cu prudență a rezultatelor obținute.

Totodată, cercetarea trebuie privită și ținând cont de importanța cercetării fenomenului delincvenței juvenile în context național prin prisma consecințelor care derivă din aceasta.

De asemenea am menționat pe parcursul lucrării și problemele cu care se confruntă specialiștii din instituțiile implicate în spațiul justiției juvenile (de la judecători, consilieri de probațiune până la asistenții sociali și psihologii din sistemul penitenciar) referitoare la volumul mare de activitate pe unitate de timp care duce nu de puține ori la îndeplinirea, mai degrabă a indicatorilor cantitativi în defavoarea celor calitativi.

În același timp, având în vedere transdisciplinaritatea temei alese, lucrarea a încercat să îmbine perspectiva psihologică cu cea sociologică privind factorii explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile prin intermediul abordării integrative sociopsihologice.

În calitate de psiholog, privind retrospectiv, consider că era mult mai facilă opțiunea de a studia fenomenul delincvenței juvenile doar din punct de vedere psihologic, însă acest tip de abordare prin rezultatele obținute subliniază încă o dată faptul că omul este o ființă socială și necesită atât în dezvoltarea sa cât și în ameliorarea/optimizarea competențelor intervenții multidisciplinare.

Cu toate aceste limite ale cercetării de față putem întrezări perspective de cercetare care să ofere ulterior explicații și predicții mai complexe și mai detaliate asupra modului în care factorii de risc interacționează în combinații și intensități variate și influențează comportamentul adolescenților în general și al minorilor delincvenți în special, determinând, favorizând sau potențând manifestarea de conduite deviante și/delincvente. Astfel, unele dintre limitele menționate anterior pot fi transformate în perspective ale cercetării, oferindu-ne posibilitatea aprofundării domeniului studiat.

În orice domeniu studiat, putem spune că cercetările continuă, existând nenumărate direcții de urmat și posibilități de îmbunătățire a stadiului actual al cunoașterii.

Prin cercetarea realizată considerăm că scopul urmărit a fost atins, prin radiografierea statistică a dinamicii fenomenului delincvenței juvenile la nivel național, regional și județean,

aducând o clarificare a aspectelor cu care se confruntă atât cercetătorii cât și practicienii domeniului. Sperăm că rezultatele obținute vor fi utile cercetătorilor și profesioniștilor dedicați.

Contribuții proprii

O cercetare se motivează atât prin scopul și obiectivele urmărite cât și prin demersul (teoretic, metodologic și investigativ) realizat de cercetător pentru a adăuga plus valoare stadiului actual al cunoașterii în domeniul studiat. Cu toate acestea, cercetarea/demersul științific realizat se justifică doar în măsura în care, prin rezultatele obținute se realizează unele clarificări conceptuale sau se demonstrează relații cauzale, corelații sau asocieri între variabilele studiate, care să permită înțelegerea și explicarea etiologiei fenomenului studiat urmată de predicții asupra evoluției ulterioare a acestuia.

Având permanent în vedere titlul lucrării ”Factori sociopsihologici explicativi și predictivi ai delincvenței juvenile și reinsertiei sociale”, prin demersul realizat am urmărit identificarea, înțelegerea și explicarea principalilor factori de risc în apariția și manifestarea conduitelor delincvente, factori individuali și sociali și a modului în care aceștia interacționează și se potențează reciproc determinând comiterea de comportamente antisociale. Studiarea acestor factori poate permite cercetătorului indiferent de domeniul de studiu să găsească modalități concrete și aplicații practice pentru a contribui la transformarea factorilor de risc individuali (psihologici) și a celor microsociale (familiali, școlari și ai grupului de apartenență) în factori de protecție și suport pentru minorul aflat în derivă.

Principalele contribuții pe care le-am adus prin intermediul acestei lucrări la stadiul actual al cunoașterii în domeniul delincvenței juvenile le vom prezenta în continuare, ținând cont de faptul că lucrarea de față constituie o îmbinare a cercetării teoretice cu cea empirică. Astfel, vom structura contribuțiile proprii în două categorii, referindu-ne atât la nivel conceptual cât și la nivel empiric.

La nivel conceptual, cercetarea realizată se remarcă prin:

- definirea fenomenului delincvenței juvenile din perspectivă multidisciplinară și evitarea enumerării de definiții;
- prezentarea structurată a numeroaselor abordări teoretice referitoare la fenomenul delincvenței și sintetizarea acestora în cinci categorii: teoriile biologice, teoriile psihologice și psihiatrice, teoriile social-cognitive/psihosociale, teoriile sociologice și teoriile sociopsihologice/cauzalității multiple;
- asumarea de reformulare a obiectivului principal reiterat la nivelul sistemului penitenciar de reintegrare socială a deținuților cu obiectivul proxim și realizabil de echilibrare psihocomportamentală și relațională a persoanelor private de libertate;
- explicarea necesității de reformulare a sintagmei combaterea delincvenței juvenile cu obiectivul realizabil de diminuare și control a delincvenței juvenile;
- sublinierea necesității de clarificare și reformulare a sintagmei sancționarea minorilor cu internarea într-un centru de reeducare (măsură educativă) sau cu pedeapsa închisorii (măsură punitivă);
- sublinierea importanței utilizării limbajului de interfață utilizat de specialiști în evaluarea (judiciară, medicală, psihologică, socială, educațională, etc.) minorilor investigați pentru obținerea informațiilor acurate ținând cont de performanțele intelectuale scăzute și dificultățile de înțelegere a termenilor de specialitate utilizați.

La nivel empiric, pentru a sublinia principalele contribuții aduse prin demersul întreprins, vom face referire la rezultatele obținute în cadrul studiilor realizate. Astfel:

- am prezentat analiza datelor statistice cu privire la dinamica delincvenței juvenile la nivel național și regional în perioada 1990 – 2011;
- am analizat evoluția dinamicii delincvenței juvenile la nivelul județului Cluj, în deceniul trecut, prin prezentarea de date complete referitoare la acest fenomen din perspectiva principalelor instituții implicate prin specificul activităților desfășurate în spațiul justiției juvenile;

- am analizat influența și asocierea factorilor de risc în apariția și menținerea conduitelor delincvente prin intermediul studiului realizat pe minorii privați de libertate;
- am urmărit comparativ impactul factorilor de risc asupra comportamentelor minorilor delincvenți versus nondelincvenți, identificând posibilități ulterioare de acțiune;
- am demonstrat prin intermediul studiului asupra procesului decizional, universalitatea activării schemelor cognitive în procesarea informației, indiferent de variabilele studiate, și am identificat posibilități practice și eficiente de influențare a comportamentelor decizionale a minorilor în mediul penitenciar;
- am prezentat prin intermediul studiilor de caz etiologia comportamentului infracțional, modalitățile de intervenție și perspectivele de reintegrare socială a minorilor privați de libertate;
- am exemplificat câteva modalități potențiale pentru eficientizarea activităților derulate la nivelul prevenției terțiare în cadrul sistemului penitenciar în vederea atingerii obiectivelor asumate în strategiile și planurile de acțiune;
- am prezentat oportunitatea demarării unui proiect interinstituțional și comunitar (cu fonduri structurale) la nivel local și județean, ca prim pas în monitorizarea, diminuarea și controlul delincvenței juvenile în special și a protecției, formării, dezvoltării și susținerii copilului aflat în situații de risc, în general.

Cu toate că inițiativele de prevenire a delincvenței juvenile se înmulțesc, la fel ca și instituțiile care au misiunea de a preveni acest fenomen, este necesară crearea unui sistem instituționalizat, adecvat, de protecție socială a familiilor și a copiilor aflați în dificultate sau în situații de risc și a unor programe eficiente de prevenire a delincvenței juvenile.

În România, trebuie să se creeze și să se dinamizeze instituțiile, nu să se copieze modele preexistente care ar putea conduce la pierderea resurselor și așa destul de sărace. Pentru adolescentul debusolat măsurile ferme și coerente care conțin repere clare de conduită și integrare socială cu un puternic caracter suportiv și educativ ar fi mai eficiente decât măsurile sancționatorii sau punitive, cunoscut fiind faptul că tinerii în general reacționează și nu acționează la stimuli, manifestând un comportament ghidat pe principiul “fructului oprit”.

Astfel, factorii favorizanți integrării/reintegrării sociale a minorilor sunt reprezentați de:

1. elaborarea și implementarea unei strategii naționale (*descendent*) pentru asigurarea serviciilor de sănătate (fizică și mentală) cu programe pentru autocunoaștere, dezvoltare personală și de optimizare a comportamentului, comunicării și relaționării în familie, școală, grupuri de apartenență, medii profesionale.
2. coroborarea planurilor de acțiune, (*orizontal și ascendent*) la nivel local și regional, elaborate de către toate instituțiile implicate în asistarea dezvoltării și socializării copilului, în educație și formare, în intervenție și recuperare Direcția de sănătate publică; Direcția de asistență și protecție a copilului; Primărie, Inspectoratul școlar județean; Inspectoratul Poliției Județene; Agenția Națională Antidrog; Serviciul de probațiune; Penitenciare; ONG-uri; Asociațiile de Voluntari; Cultele religioase; Direcția de Ocupare și Dezvoltare a Forței de Muncă; Mass-media; etc.

Dacă la nivel macrosocial (politic, economic, administrativ) rezultatele studiilor și cercetărilor pot constitui o sursă de informare pentru decidenți, la nivel microsociale (familie, școală și grup de apartenență) și individual (factori psihologici) se pot elabora programe, planuri și propuneri concrete de intervenție în vederea eficientizării activității tuturor celor implicați direct sau indirect în studierea, abordarea și controlul fenomenului delincvenței juvenile.

Diminuarea și controlul fenomenului delincvenței juvenile se va putea realiza dincolo de elaborarea planurilor și strategiilor de prevenție și intervenție doar în măsura în care va exista o rețea eficientă și funcțională în care să intervină reciproc și simultan familia, școala, comunitatea și toate instituțiile implicate direct în abordarea acestui fenomen.

În încheiere, aş dori să subliniez o realitate pe care sunt convinsă că o cunoaştem şi o înţelegem toţi aceia care desfăşurăm activitatea în spaţiul justiţiei juvenile şi anume că un minor nu este reintegrat social în momentul în care este pus în libertate, ci se va putea reintegra social cu adevărat în momentul în care societatea îi va oferi şansa reală de a-l accepta.

BIBLIOGRAFIA TEZEI

1. Abraham, P. (2001): *Introducere în probațiune, supraveghere, asistență și consilierea infractorilor condamnați la sancțiuni neprivative de libertate.*, Editura Național, București.
2. Abraham P., Tomiță M., (2007): *Justiția restaurativă și medierea victimă – infractor*, Editura Concordia, Arad .
3. Albu, E.(2002): *Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie.*, Editura Aramis Print, București.
4. Allison, B.N., Schultz, J.B. (2004). „Parent-adolescent conflict in early adolescence.” *Adolescence*, 39, pp.101-119.
5. Amato P. R., Booth A. (1991): „Consequences of Parental Divorce and Marital Unhappiness for Adult Well-Being ”in *Social Forces*, 69, 3, pp.895-914.
6. Amato, P.R.,Keith, B. (1991): „Parental divorce and the well-being of children: A metaanalysis.” *Psychological Bulletin*, 110, pp.26-46.
7. Amato, P. R. (2000): „The Consequences of Divorce for Adults and Children” in *Journal of Marriage and Family*, 62, 4,pp.1269-1287.
8. Amato, P. R., Sobolewski, J. M. (2001): ”The Effects of Divorce and Marital Discord on Adults Children's Psychological Well-Being” in *American Sociological Review*, 66, 6,pp.900-921.
9. Avenevoli, S., Sessa, F. M., Steinberg, L. (1999): ”Family Structure, Parenting Practices and Adolescent Adjustment: An Ecological Examination” in E. M. Hetherington (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
10. Banciu D.(1992) : *Control social și sancțiuni sociale*, Editura Hyperion, București,
11. Banciu, D., Rădulescu, S. M. (2002): *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. cercetare și prevenire socială.*, Editura Lumina Lex, București.
12. Bandura, A., Ross, D., Ross S. (1961): „Transsmisoin of aggression through imitation of aggressive models.” *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, pp. 575-582
13. Bartol,C.R.(1980):*Criminal behavior: A Psychological Approach.*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
14. Beauchine, T.P., Katkin, E.S., Stressberg, Z., Snarr, J. (2001): „Disinhibitory psychopathology and male adolescents: Discriminating conduct disorder from attention-deficit/hyperactivity disorder through concurrent assessment of multiple autonomic states.” *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40 (10), pp.1222-1230.
15. Becker, S.H.,(1963,1985): *Outsiders. Études de sociologie de la déviance*, Ed. A.M. Métailié, Paris.
16. Bloch, H., Niederhoffer,A.(1978): *The Gang*, Philosophical Library, New York.
17. Bocancea, C., Neamțu, G., (1999), *Elemente de asistență socială*, Editura Polirom, Iași.
18. Boudon R., (coord), Besnard, P., Cherkaoui, M. ,Lecuyer, B.P. (1996): *Dicționar de sociologie*, Editura Univers Enciclopedic, București.

19. Boudon R, (coord.)(1998): *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București.
20. Brian, E. P., Matthew, O. H.,(2008): "Prevalence and correlates of traumatic brain injury among delinquent youths", *Criminal Behaviour and Mental Health* 18: pp.243–255, Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com)
21. Brustur, G. (2003): "Percepția comunității asupra activităților de resocializare desfășurate în Penitenciar", studiu prezentat in cadrul *Simpozionului Național "Politici penale și politici penitenciare"*, București.
22. Brustur, G. (2004): "Asumarea riscului și autocontrolul în luarea deciziilor la delincvenții juvenili" în: Stănișor, E. (coord.), Bălan, A., Pripp, C.: *Universul carceral. Culegere de studii*, Editura Oscar Print, București, pp. 486-508.
23. Brustur, G. (2009): "Strategii de reinsertie socială a delincvenților minori" în: *Teoretic și aplicativ în cercetarea psihologică*, Editura Eurobit, Timișoara, pp. 101-108.
24. Buș, I. (2005): *Psihologie și infracționalitate*, Fundamente teoretice, vol.I, Editura ASCR, Cluj-Napoca.
25. Buș, I. (2006): *Psihologie și infracționalitate*, Module aplicative, vol.II, Editura ASCR, Cluj-Napoca.
26. Buneci, P., Butoi, I.T. (2002): "Elemente socio-juridice de control social pe terenul devianței speciale", Edidura Fundației "România de Măine", București.
27. Byrne, D.G., Byrne A.E., Reinhart M.I., (1995): "Personality, stress and the decision to commence cigarette smoking in adolescence." *Journal of Psychosomatic Research*, 39, pp.53–62.
28. Calhoun,G., Glaser,B., Bartolomucci, C., (2001): „The juvenile counseling and assessment model and program: A conceptualization and intervention for juvenile delinquency.” *Journal of Counseling and Development*, 79(2), pp. 131-141.
29. Carson,D., Wexler, D.B., (1994): „New Approaches to Mental health Law: Will the U.K.Follow the U.S. Lead Again?”, în *The Journal of Social Welfare and Family Law* p. 79.
30. Chitoșcă,M.,(2006): „Internetul ca agent de socializare pentru generația "M", *Revista de Informatică Socială*, anul III, nr. 5, pp. 60-80.
31. Cioclei, V. (1996): *Criminologie etiologică*, Editura Actami, București.
32. Cioclei, V. (1998): *Manual de criminologie*, Editura All Beck, București.
33. Cioclei, V. (1999): *Studiu de criminologie juridică*, Editura All Beck, București.
34. Cohen, A.K.(1955): *Delinquent Boys: The culture of de Gang*, Free Press, Glencoe, Illinois
35. Cohen, A.K., Short,J.F., (1958): „Research in Delinquent Subcultures.” in *Journal of Social Issues*, 14, pp. 20-37.
36. Cohen, A.K.(1966): *Deviance and control*, Englenwood Cliffs, Prentice-Hall, New-York.
37. Cole, G. F.(1989): *The American system of criminal justice*, Ed 5, Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove California.
38. Clerget, S., (2008): *Criza adolescenței*, EdituraTrei, București.
39. Coleman, J., (1961): *The adolescent society*, The Free Press, New York.

40. Cusson, M.,(1990): *Croissance et décroissance du crime*, Les Presses Universitaires de France, Paris.
41. Cusson, M., (1997): “Devianța”, în Boudon R., (1998): *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București, p. 446, pp. 450-451.
42. de Visscher, P., Neculau, A. (Coord), (2001): *Dinamica grupurilor*, Editura Polirom, Iași.
43. di Tullio,B.,(1951): *Manuel d' anthropologie criminelle*, Ed. Payot, Paris.
44. di Tullio, B., (1970): *Horizons in Clinical criminology*, Ed. New York University, New York.
45. Dornbusch, S.M., Ritter, P.L., Leiderman, P.H. (1987): “The relation of parenting style to adolescent school performance. Child Development” în *The Family Communication Sourcebook*, Sage Publications, U.S.A.
46. Dragomirescu, V.T., (1976): *Psihosociologia comportamentului deviant*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
47. Drăgan,I. (coord.), (1985): *Sociologie. Îndrumar teoretic și practic*, Editura Academiei, București.
48. D.S.M. IV (2000): *Manualul de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale*, editat de Asociația Psihiatrilor Liberi din România, București.
49. Durkheim, É., (1895,1974,2002): *Regulile metodei sociologice*, Editura Polirom, Iași.
50. Elkin, F., Handel, G. (1984): *The Child and the Society – The Process of Socialization*, Random House, New York.
51. El-Sheikh, M., Elmore-Staton, L. (2004):”The link between marital conflict and child adjustment: Parent-child conflict and perceived attachments as mediators, potentiators, and mitigators of risk.” în *Development and Psychopathology*,16, pp.631-648.
52. Eriko, A.L., Carcea, M.(1998): *Prevenirea dezadaptării școlare. Contribuții metodologice la profilaxia și terapia adolescenților cu probleme de adaptare*, Editura Cerni, Iași.
53. Erikson, K.T., (1962): “Notes on the sociology of deviance.” în *Social Problems*, 9, p.296, pp. 307-314.
54. Eysenck., H.J.(1964):*Crime and Personality*, Routledge and Kegan Paul,London.
55. Eysenck., H.J., Eysenck, S.B.(1975): *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. Hodder and Stoughton, London.
56. Eysenck., H.J., (1992): “The Definition and Measurement of Psychoticism”, *Personality and Individual Differences*, vol 13, no.7, pp.757-787.
57. Farmer, T. W., Cadwallader, T. W.(2000): „Social interactions and peer support for problem behavior.” *Preventing School Failure*, 44, pp.105-109.
58. Farmer,T.W., Quinn M.M., Husey,W., Holahan,T.(2001): „The development of disruptive behavioral disorders and correlated constraints.” *Implications for intervention. Behavioral disorders*, 26, pp. 106-130.
59. Ferreol, G.,(2000): *Adolescenții si toxicomania*, Editura Polirom, Iași, 2000.
60. Furlong, M., Morrison,G.,(2000): „The School in School Violence.” *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8, p.71.
61. Gassin, R.,(1990): *Criminologie*, Ed.a II-a, „Le Precis Dalloz”, Paris. pp. 444-456.
62. Gheorghe, F.,(1996,2002): *Psihologie Penitenciară*, Editura Oscar Print, București.

63. Gheorghe, F., (2003): *Fenomenologie penitenciară*, Editura Oscar Print, București.
64. Gheorghe, F., (2005): *Prevenirea criminalității. Teorie și practică*, Editura Oscar Print, București.
65. Giddens, A., (2001): *Sociologie*, Editura BIC ALL, București.
66. Glueck, S., Glueck, E., (1967): *Predicting Delinquency and Crime*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
67. Goffman, E., (1963): *Stigma: notes on the management of spoiled identity*, Touchstone Book, New York.
68. Goleman, D., (2005): *Inteligența emoțională*, Editura Curtea Veche Publishing, București.
69. Golu, P., (1994): *Psihologia copilului*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
70. Gorgos, C. coord., (1984): *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, Editura Medicală, București.
71. Goodman, N., (1992): *Introducere în sociologie*, Editura Lider, București.
72. Graham, W. G., (2001): *Administrarea justiției în comunitate. Standarde și reglementări internaționale*, Editura Expert, București.
73. Grecu, F.; Rădulescu S., (2003): *Delincvența juvenilă în societatea contemporană. Studiu comparativ între Statele Unite și România*, Editura Lumina Lex, București.
74. Gregory A.M, Caspi A., Eley T.C., Moffitt T.E, OConnor T.G, Poulton R., (2005): "Prospective longitudinal associations between persistent sleep problems in childhood and anxiety and depression disorders in adulthood." *Journal Abnorm Child Psychol*, 33(2), pp.157–163.
75. Gregory A.M, Rijsdijk F.V, Lau J.Y.F., Dahl R.E, Eley T.C., (2009): „The direction of longitudinal associations between sleep problems and depression symptoms: a study of twins aged 8 and 10 years.” *Sleep*, 32(2), pp.189–199.
76. Gresham, F. M., Lane, K. L., Lambros, K. M, (2000): "Comorbidity of Conduct Problems and ADHD: Identification of 'Fledgling Psychopaths'." în *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8 (2), pp.83-94.
77. Hanson, M. J., Carta, J. J., (1995): „Addressing the challenges of families with multiple risks.” *Exceptional Children*, 62, pp. 201-212.
78. Hawkins, J.D., Herrenkohl, T., Farrington, D.P., Brewer, D., Catalano, R.F., and Harachi, T.W. (1998): "A review of predictors of youth violence." în *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, edited by R. Loeber and D.P. Farrington. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., pp. 106–146.
79. Hawkins, J., Cothorn, L. (2000): "Predictors of youth violence." în *Juvenile Justice Bulletin*, pp.1-11.
80. Hay, C., Fortson, N., Hollist, D.R., et.al. (2007): "Compounded Risk: The Implications for Delinquency of Coming from a Poor Family that Lives in a Poor Community." în *Journal of Youth and Adolescence*, vol.36, pp. 593-605.
81. Henderson, A., (1991): "Social support and depression", in *The Meaning and Measurement of Social Support*. Edited by Veiel H, Baumann U. New York, Hemisphere, pp. 85–92.

82. Hetherington, E. M. (1999): „Should We Stay Together for the Sake of Children in E. M. Hetherington”, (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
83. Hirschi, T., (2002): *Causes of Delinquency*, Ed. Paperback, Berkley, California.
84. Hogarth, R.M., (1988): „Judgement and choice: The Psychology of Decision”, în *Organisational behavior and Human Decision Processes* 41, pp.1-19 Chichester, Wiley.
85. Hollin,C.R., (2001): *Criminal Behavior. A Psychological Approach to Explanation and Prevention*, Falmer Press, London.
86. Howard, Z., Harry M.,(2004): „Fundamental Concepts of Restorative Justice”, în *Restorative Justice. Critical Issues*, Criminal Justice Press Monsey, New York.
87. Hudițeanu, A.,(2001): *Devianța comportamentală la elevi. Cunoașterea, prevenirea și soluționarea devierilor comportamentale ale elevilor*, Editura Psihimedia, Sibiu.
88. Huffman, L. C., Mehlinger, S. L., Kerivan, A. S., (2000): Risk factors for academic and behavioral problems at the beginning of school. The Child and Mental Health Foundation Agencies Network, <http://www.nimh.nih.gov/childhp/huffman.pdf>
89. Iluț, P. (1997). *Abordarea calitativă a socioumanului*, Editura Polirom, Iași.
90. Iluț, P. (2003): „Teoria alegerii raționale” în S. Chelcea și P. Iluț (coord.). *Enciclopedie de psihosociologie*.pp. 349-351, Editura Economică, București.
91. Iluț, P. (2004): *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*, Editura Polirom, Iași.
92. Iluț, P., (2009): *Psihologie socială și sociopsihologie. Teme recurente și noi viziuni*, Editura Polirom, Iași.
93. Ionescu, I. (1997): *Sociologia școlii*, Editura Polirom, Iași.
94. Ireland, J.L., Culpin,V. (2006): “The relationship between sleeping problems and aggression, anger, and impulsivity in a population of juvenile and young offenders.” în *Journal Adolescence Health*; 38(6), pp.649–655.
95. Irimescu,G. (2005): "Violența în familie și metodologia intervenției", în: Neamțu, G., Stan, D.(coord), *Asistența socială. Studii și aplicații*, Editura Polirom, Iași.
96. Jurcanu, G. (2000): *Manualul lucrătorului social stradal*, Editura Unicef, București.
97. Kahneman,D.,Tversky,A.,(1979): *Prospect Theory:An Analysis of Decision under Risk*, *Econometrica* 47, pp. 263-291.
98. Kahneman, D., Slovic, P., & Tversky, A. (1982). *Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases*, Cambridge University Press, New York, pp.204-223.
99. Kelley, B.T., Loeber,R., Keenan, K., DeLamatre, M. (1997): “Developmental pathways in boys disruptive and delinquent behavior.” *Juvenile Justice Bulletin*, December, 100, pp.674-701
100. Kelly, J. B. (2003): „Changing Perspectives on Children’s Adjustment Following Divorce: A View from the United States”, *Childhood*, vol. 10 no. 2, pp. 237-254.
101. Kendler K.S., Neale M.C., MacLean C.J., Heath A.C., Eaves L.J., Kessler R.C.,(1993): “Smoking and major depression: a causal analysis.” *Arch Gen Psychiatry*, 50, pp.36–43
102. Killen, K.,(1998): *Copilul maltratat*, Editura Eurobit, Timisoara.
103. Kinberg, O. (1959): “Les problemes fondamentaux de la criminologie”, Ed. Cujas, Paris.

104. Kirby B. J., (2002): The Influence of Parental Separation on Smoking Initiation in Adolescents, *The Journal of Health and Social Behaviour*, 43, 1.
105. Kohlberg, L., (1969): „Stage and Sequence: The Cognitive-Developmental Approach to Socialization.” în: *Handbook of Socialization of Theory and Research*, Ed. Rand McNally, Chicago în Kurko, A., (2006): *Delincvența juvenilă în România după 1989*, Ed. Studia, Cluj, pp.58-62.
106. Kretschmer, E. (1942): *Körporbau und Character*, Springer Verlag, Berlin.
107. Kurko, A., (2006): *Delincvența juvenilă în România după 1989*, Editura Studia, Cluj- Napoca.
108. Lange, J.(1921):*Crima ca destin* în J. Larmat (1977): „Genetica Inteligenței”, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
109. Larousse, (1996): *Dicționar de psihologie*, Editura Univers Enciclopedic, București.
110. Lemert, E., (1967): *Human Deviance, Social Problems and Social Control*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs
111. Loeber, R., Farrington,D.P, (1998): „Serious and violent juvenile offenders.” în Loeber, R., Farrington,D.P,(eds): *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions.*,Thousand Oaks, CA, Sage, pp.13-29.
112. Loeber, R., Farrington, D. P.,(2000): “Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions and policy implications.” *Development and Psychopathology*,12, pp.737-762.
113. Lombroso, C., (1992): *Omul delincvent*, Editura Măiastră, București.
114. Macavei, E. (1989): *Familia și casa de copii*, Editura Litera, București.
115. Makkai, T. (1998): *Drugs Courts: Issues and Prospects. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, no. 95. Canberra: Australian Institute of Criminology, p. 2.
116. Malinosky-Rummell, R., Hanse, D.J.,(1993): “Long-term consequences of childhood physical abuse”, *Psychological Bulletin*, 114(1), pp. 68-79.
117. Malmgren. K. W., & Meisel, S. M. (2004): “Examining the link between child maltreatment and delinquency for youth with emotional and behavioral disorders”, *Child Welfare*, 83(2), pp.175-189.
118. Marshall B. C., Meier,R.F., (1974): *Sociology of Deviant Behaviour*, N.Y., Montreal, London, în S. M. Rădulescu (1994): *Homo Sociologicus*, Editura Șansa, București.
119. Marshall, T., (1999): *Restorative Justice: An Overview*, Home Office Research Development and Statistics Directorate, p.5
120. Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D., Lamb, M. E. (2000): “Scholarship on Fatherhood in the 990s and Beyond”, *Journal of Marriage and Family*,4,62.
121. Mather, M., Adams, D. (2006): *A Kids Count/PRB Report on Census 2000: The Risk of Negative Child Outcomes in Low-Income Families*. KIDS COUNT & Population Reference Bureau. <http://www.aecf.org/upload/PublicationFiles/DA3622H1234.pdf>
122. McEvoy, A., Welker, R. (2000): „Antisocial behavior, academic failure and school climate: A critical review”, *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 8(3),pp.130-140.

123. McLanahan, S. S. (1999): „Father Absence and the Welfare of the Children” in E. M. Hetherington, (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
124. Medin, D.L., Ross, B., Markman, A. (2004): „Cognitive Psychology”, în *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, Vol 30(1), pp. 216-226
125. Merton, R.K.(1938): *Social Structure and Anomie*, *American Sociological Review*, vol. 3, nr. 5, October, pp.140-159.
126. Merton,R.K.(1968): *Social Theory and Social Structure*, Prentice-Hall, New York.
127. Miclea, M.(1999): *Psihologie cognitivă*, Editura Polirom, Iași.
128. Miclea, M.(2001): “Autocontrolul. O perspectivă comportamental cognitivă”, *Roumanian Journal of Cognitive and Behavioral Psychoterapies*,1(1),41-56.
129. Miroiu, M., (2002): *Convenio: despre natură, femei și morală*, Editura Polirom, Iași.
130. Mitrofan, I., Mitrofan, N.,(1991): *Familia de la A ... la Z*, Editura Științifică, București.
131. Mitrofan, N., Zdrenghea V. și Butoi, T., (1992): *Psihologie Judiciară*, Editura Șansa, București.
132. Mitrofan N., Zdrenghea, V., Butoi, T.(1994): *Psihologie judiciară*, Editura Șansa, București.
133. Mitrofan, I, Ciupercă, C.,(1998): *Incursiuni în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Editura Press Mihaela, București.
134. Montanu, M.R.,(2003): *Delincvența juvenilă. Aspecte teoretice și practice*, Editura Polipress, București.
135. Morossanova, V.,(2003): „Extraversion and neuroticism:The typical profiles of self-regulation”, *European Psychologist*,8 (4), pp.279-295.
136. Mucchielli, R., (1981): *Comment ils deviennent delinquants*, ESF, Paris.
137. Murray,J., Farrington, D.T., (2010): “Risk Factors for Conduct Disorder and Delinquency: Key Findings From Longitudinal Studies.” *Can J Psychiatry*, 55, pp. 633-643.
138. Neamțu, G.(1999): "Excuderea socială și problema câmpurilor sociale" în: Bocancea, C, Neamțu G, *Elemente de asistență socială*, Editura Polirom, Iași.
139. Neamțu, C.(2003): *Devianța școlară*, Editura Polirom, Iași.
140. Neculau, A.(1974): "Grupul social și adolescentul", în: *Adolescenții și adaptarea*, Iași, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului, p. 165.
141. Nolan, J.L. (2001): *Reinventing Justice: the American Drug Court Movement*, Princeton University Press, New Jersey.
142. Noller, P., Callan, V. J. (1990): „Adolescents’ perceptions of the nature of their communication with parents”, *Journal of Youth and Adolescence*, 19, pp.349-362.
143. Oancea, I., (1998): *Probleme de criminologie*, Editura All, București.
144. O'Donnell, C. R. (2000): *Disabilities and the Juvenile Justice System: A Literature Review*. Clemson, SC: Consortium for Children, Families, and the Law, Clemson University, Institute on Family and Neighborhood Life.
145. Ogien, A., (2002): *Sociologia devianței*, Editura Polirom, Iași.
146. *Oxford Dicționar Encycloopedia* (1997):Oxford Universsity Press, p.120.

147. Pașca, M.D., (2005): *Infractorul minor și reintegrarea sa în comunitate*, Editura Ardealul, Biblioteca de psihologie.
148. Patterson, G.R., Reid, J.B., Dishion, T.J., (1992): *Antisocial Boys*, Eugene, OR: Castalia Press.
149. Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., Ramsey, E. (1989): "A Developmental Perspective on Antisocial Behavior", *American Psychologist*, 44, pp.329-35.
150. Pavelcu, V., (1972): *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
151. Payne, J.W. & colab., (1982): „Contingent decision behavior”, *Psychological Bulletin*, vol. 92, pp. 631-642.
152. Payne, J.W. & colab., (1988): „Adaptive strategy selection in decision making”, *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 38, pp.283-290.
153. Petcu, M., (1997): *Psihologie juridică*, Editura Argonaut, Cuj-Napoca.
154. Petcu, M., (1999): *Delincvența. Repere psihosociale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
155. Pinatel, J., (1971): *La société criminogène*, Ed. Calman-Levi, Paris.
156. Pitulescu, I. (1995): *Delincvența juvenilă*, Editura Ministerului de Interne, București.
157. Pop, O., (1997): *Socializarea și implicațiile ei în apariția și formarea comportamentului predelincvent și delincvent*, Editura Ando Tours, Timișoara.
158. Preda, V., (1981): *Profilaxia delincvenței și reintegrarea socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
159. Preda, V., (1998) : *Delincvența juvenilă. O abordare multidisciplinară*, Editura Presa Universitară, Cluj-Napoca.
160. Preda M., Rotariu, T. și alții, (2007): „Riscuri și inechități sociale în România” în *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice*, pp. 20-27, <http://www.presidency.ro/static/CPARSDR>.
161. Pruteanu, L. M., (2008): Locul afectivității în structura de personalitate a adolescentului, teză de doctorat, Univ. Buc <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate/2008/Iulie/Pruteanu>
162. Radcliffe, S. G., Paul, N., (1986): „Prospectives studies on children with sex chromosome aneuploidy.” *Birth defects: original article series*, 2. New York: Alan R.Liss, Inc, p. 27.
163. Raine, A., Venables, P. (1984): “Tonic heart rate level, social, class and antisocial behavior” în *English adolescents*, *Biological Psychology*, 18, pp.123-132.
164. Rapaport T. (1989): „Experimentation and Control: A Conceptual Framework for the Comparative Analysis of Socialization Agencies” in *Human Relations*, 42, no.11, pp.957-972.
165. Rădulescu, S., Banciu, D. (1990): *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*, Editura Medicală, București.
166. Rădulescu, S. M., (1994): *Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale*, Computer Publishing Center, București.
167. Rădulescu, S. M.; Banciu, B., (1996): *Sociologia crimei și criminalității*, Casa de Editură și Presă „Șansa”, București.
168. Rădulescu, S. (1998): *Sociologia devianței. Teorii, Paradigme, Arii de cercetare*, Editura Victor Babeș, București.

169. Rășcanu, R.(1994): *Psihologia comportamentului deviant*, Editura Universitatea, București.
170. Reilly, T., (1993): “An inside look at the potențial for violence and suicide.”, *Preventing Achool Failure*, 44, pp. 4-8.
171. Reckless, C.W., (1961): *The Crime Problem*, Prentice-Hall, New York.
172. Reckless, C.W., Smith, M. (1973): *Juvenile delinquency*, McGraw-Hill, New York.
173. Roy, K.G.,(2000): „The systemic conditions leading to violent human behavior.” *Journal of Applied Behavioral Science*, 36, pp. 389-407.
174. Roșan, A.,(2006): *Violența juvenilă școlară. Teorie, prevenție și intervenție integrativă*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
175. Ross, C. E., Mirowsky, J. (1999): “Parental Divorce, Life- Course Disruption and Adult Depression”, în *Journal of Marriage and Family*, 61,4, pp.555-574.
176. Roșca, A., (1941): *Delicventul Minor*, Editura I.P.C., Sibiu.
177. Rotariu, T., Iluț, P., (1996): “Socializare și educație” în Rotariu, T., Iluț, P. (coord.) *Sociologie*, Editura Mesagerul, Cluj-Napoca, p. 91.
178. Rottman, D., Cassey, P., (2000): *Therapeutic Jurisprudence and the Emergence of Problem – Solving Courts*, Corrections Forum, 9, 2, p. 2.
179. Rucai, A., (1992): „Metoda bayesiană în studiul procesării informației. Inferențe asupra psihologiei cognitive”, *Revista de Psihologie*, 3, p. 235-244.
180. Scott, T.M., Nelson, C.M., Liaupsin, C.J. (2001): „Effective instruction: The forgotten component in preventing school violence.” *Education and Treatment of Children*, 24, pp. 309-322.
181. Scott, P. (1993): *The Psychology of judgement and decision making*, McGraw-Hill Inc.
Scott, T.M., Nelson, C.M.,(1999): „Universal school discipline strategies: Facilitating positive learning environments.” *Effective School Practice*, 17 (4), pp.54-64.
182. Seeley, J., Rohde, P., Lewinsohn, P., Clarke, G., (2002): „Depression in youth: Epidemiology, identification, and intervention”, in M. Shinn, H. Walker, & G. Stoner (Eds.), *Interventions for academic and behavior problems II: Preventive and remedial approaches* (pp. 885–912). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
183. Simon, H.A., Newell, A., (1972): *Human problem solving*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
184. Sillamy N., (1996): *Dicționar de psihologie*, Editura Univers Enciclopedic, București.
185. Shaw, C.R., McKay, H.D., (1942): în S.M. Rădulescu, (1994): *Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale*, Computer Publishing Center, București.
186. Sheldon W.; Hart E.; McDermott E., (1949), *Varieties of Delinquent Youth: an introduction to constitutional psychiatry*, xvii, p.89, New York, Harper.
187. Sheley, J. F., (1985): *America's "crime problem": An introduction to criminology*. Wadsworth, Belmont, p. 47.
188. Slobogin, C., (1995): *Therapeutic Jurisprudence: Five Dilemmas to Ponder*, 1 Psychol., Pub. Pol. And Law, p.193.
189. Smith, C.A., Ireland, T.O., Thornberry, T.P., (2005): "Adolescent Maltreatment and Its Impact on Young Adult Antisocial Behavior" *Child Abuse & Neglect* 29(10), pp.1099–1119.

190. Sprague J, Walker H.,(2000): "Early identification and intervention for youth with antisocial and violent behavior." *Exceptional Children*. 2000, 66, pp.367–379.
191. Stănciulescu, E., (1997): *Sociologia educației familiale*, vol. I, Editura Polirom, Iași.
192. Stănișor, E. (2003): *Justiția pentru minori*, coordonatori M. Coca-Cozma, C. M. Crăciunescu, L. V. Lefterache, Editura Universul Juridic, București, pp.9-10, p.20.
193. Stănișor, E. (2003): *Delincvența juvenilă*, Editura Oscar Print, București.
194. Sykes, G., Matza,D.,(1998): "Tehnici de neutralizare," în J.M. Henslin (ed) *Inapoi la sociologia comună, Scrieri introductive*, Free Press. New York.
195. Sutherland, E.H.; Cressey, D.,R., (1939): *Principles of Criminology*, Lippincott, Philadelphia.
196. Șchiopu, U.,Verza E., (1997): *Psihologia vârstelor*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
197. Șchiopu, U.(coord), (1997): *Dicționar de psihologie*, Editura Babel, București.
198. Șchiopu, U., (2008): *Psihologia modernă*, EdituraRompres, București.
199. Ștaier, C., (2006): *Proiectul de reintegrare socială a minorilor din Penitenciarul Codlea*.
200. Tarde, G. (1890): *La criminalité comparée*, Alcan, Paris.
201. Toffler, A., (1983): *Al treilea val*, Editura Politică, București.
202. Trepanier, J.,(1994): "La justice réparatrice et les philosophes de l'intervention penale sur les jeunes", în *La justice réparatrice et les Jeunes*, Centre de Vaucresson, p. 30
203. Tucicov- Bogdan, A.,Chelcea,S., Golu, M., (1981): *Dicționar de psihologie socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
204. Turianu, C. (1995): *Răspunderea juridică pentru faptele penale săvârșite de minori*, Editura Continent XXI, București.
205. Tversky, A., Kahneman, D.,(1974): „Judgements under uncertainty heuristics and biases, *Science*, 185, pp. 1124-1131.
206. Tversky, A., Kahneman, D.,(1981): „The framing of decisions and the psychology of choice”, *Science*, 211, pp. 453-458.
207. Tversky, A., Kahneman, D.(1983):„Extensional versus intuitive reasoning: The conjunction fallacy in probability judgement”, *Psychological Review*, 90, pp. 293-315.
208. Umbreit, M., S.(2002): „Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation” în *A National Review*, University of Minnesota, pp.21-48.
209. Vlăsceanu, L., (1998): „Controlul social” în *Dicționarul de sociologie*, Editura Babel, București.
210. Voinea, M., Dumitrescu, F.(1999): "Psihosociologie judiciară", Editura Silvy, București.
211. Wach, J. (1997): *Sociologia Religiei*, Editura Polirom, Iași.
212. Walgrave, L., (1999): „La justice restaurative: a la recherche d'une theorie et d'une programme”, în *Criminologie*, vol 32, nr.1, p. 12
213. Walker, N. (1991): "Dangerous mistakes" în *British Journal of Psychiatry*, nr. 158, pp. 752-757.
214. Wallon H., (1964): *De la act la gândire*, Editura Științifică, București.

215. Wexler, D.B., Schopp, R.F. (1992): „Therapeutic Jurisprudence: A new Approach to Mental Health Law”, în *Handbook of Psychology and Law*, Springer, New York, pp. 361-381.
216. Whitley, A.B. (1993): „Therapeutic Jurisprudence: A New Approach to the Criminal Law”, *American Journal of Criminal Law*, 20, pp. 304 – 306.
217. Wichstrom, L., (1998): „Alcohol intoxication and school dropout.” *Drug and Alcohol Review*, 17, p. 113-121.
218. Windle, M., (1992): „Temperament and social support in adolescence: interrelations with depressive symptoms and delinquent behaviors.” *Journal of Youth and Adolescence* , 21, pp.1–21.
219. Wilson, E. O. (2003): *Sociobiologia*, Editura Trei, București.
220. Yablonski, L., (1990): *The Violent Gang*. The Macmillan Co., New York.
221. Yablonski, L., (2000): *Juvenile Delinquency into 21-st Century*, Wadsworth, Thomas Learning, Belmont California, pp. 178-182.
222. Zamfir, C. (1990): *Incertitudinea, o perspectivă psihosociologică*, Editura Științifică, București.

Legislație:

223. Codul de procedură penală 2008, Editura Hamangiu, București.
224. Decretul 545/1972 privind executarea măsurii educative a internării minorilor infractori într-un centru de reeducare
225. Hotărârea de Guvern 65/1997 privind organizarea și funcționarea Ministerului Justiției
226. Legea (republicată) 23/1969 de executare a pedepselor
227. Legea 21/1990 pentru trecerea Direcției Generale a Penitenciarelor din cadrul Ministerului de Interne în subordinea Ministerului Justiției
228. Legea 30 /1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului
229. Legea 143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri
230. Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.
231. Legea 293/2004 privind Statutul funcționarilor publici din Administrația Națională a Penitenciarelor
232. Legea 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator
233. Legea 275/2006 de executare a pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal
234. Ordonanța de Urgență 56 /2003 privind unele drepturi ale persoanelor aflate în executarea pedepselor privative de libertate
235. Recomandarea nr. 19/1999 a Consiliului Europei privind medierea în materie penală

Standarde internaționale privind justiția pentru minori:

236. Convenția ONU pentru drepturile copilului (1989)
237. Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori - Regulile de la Beijing (1985)

238. Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile - Principiile directoare de la Ryad (1990)
239. Regulile ONU privind protejarea minorilor privați de libertate (1990), precum și alte documente internaționale în domeniu:
240. Rezoluția privind Carta Europeană a Drepturilor Copilului (1992)
241. Recomandările Consiliului Europei privind Standardul minim de reguli europene pentru penitenciare (2006)
242. Recomandarea Consiliului Europei privind noile modalități de abordare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile(2003)
243. Comunicarea Comisiei Europene “O strategie europeană privind drepturile copilului (2006),
244. Rezoluția Parlamentului Europei nr. 2007/2001/2007 privind delinvența juvenilă: rolul femeilor, al familiei și al societății

Resurse internet:

245. **Scurt istoric al sistemului penitenciar românesc:** Ministerul Justiției Administrația Națională a Penitenciarelor, Site-ul oficial: www.anp-just.ro, <http://www.anp-just.ro/frame.php?page=istoric.php>
246. <http://wcr.sonoma.edu/v1n1/umbreit.html>
247. www.dreptonline.ro/legislatie
248. <http://www.scribube.com/sociologie/SOCIALIZAREA63119.php>
249. <http://www.scribube.com/sociologie/SOCIALIZAREA81771.php>
250. <http://andrevocila.wordpress.com/2010/10/31>
251. <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate/2008Iulie/Pruteanu>
252. <http://www.scribd.com/doc/94277259/>
253. <http://www.scribd.com/doc/47369996/>
254. <http://facultate.regielive.ro/referate/sociologie26218.html>
255. <http://www.scribgroup.com/educatie/sociologie12917.php>
256. <http://statistici.insse.ro>